

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Ніна ЧЕРЕПУШКО

**ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: доктор
педагогічних наук, професор кафедри
соціальної реабілітації та соціальної
педагогіки **Чернуха Надія Миколаївна**

Допустити до захисту в ЕК
Кафедра соціальної реабілітації
та соціальної педагогіки
Завідувач кафедри,
доктор педагогічних наук,
професор **Чернуха Н.М.**

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	7
1.1. Аналіз базових понять дослідження у науковій літературі.....	7
1.2. Загальна характеристика ціннісних орієнтацій особистості	12
1.3. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.....	17
Висновки до РОЗДІЛУ 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	23
2.1. Методи дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.....	23
2.2. Методики дослідження ціннісних орієнтацій особистості.....	25
Висновки до РОЗДІЛУ 2	35
РОЗДІЛ 3. ХІД І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	37
3.1. Організація емпіричного дослідження.....	37
3.2. Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження	39
3.3. Соціально-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану	59
Висновки до РОЗДІЛУ 3.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними, економічними, культурними та психологічними трансформаціями, які особливо загострилися в умовах воєнного стану. Повномасштабна війна вплинула не лише на функціонування державних інституцій, економіки та системи освіти, а й на внутрішній світ людини, її систему життєвих пріоритетів, моральних орієнтирів, соціальних установок та моделей поведінки. У таких умовах особливого значення набуває проблема формування та трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді, яка є однією з найбільш активних і соціально чутливих категорій населення.

Сучасні соціалізаційні виклики, нестабільність суспільного середовища, переживання втрат, необхідність адаптації до нових умов життя та навчання обумовлюють потребу переосмислення молоддю власних життєвих цінностей. В умовах війни саме система ціннісних орієнтацій визначає характер соціальної активності особистості, її ставлення до інших людей, до держави, до власного життя та професійного майбутнього. Цінності виступають внутрішнім регулятором поведінки людини, впливають на її життєвий вибір, визначають пріоритети діяльності, характер міжособистісної взаємодії та особливості професійної самореалізації.

Система ціннісних орієнтацій особистості має складну багаторівневу структуру та формується під впливом соціального середовища, освітнього простору, міжособистісних взаємин, суспільних процесів і власного життєвого досвіду людини. Саме у студентському віці відбувається активне становлення світоглядної позиції, моральних переконань, професійної спрямованості та життєвої стратегії особистості. Тому освітнє середовище університету сьогодні виконує не лише навчальну функцію, а й важливу соціально-педагогічну, підтримувальну та ціннісно-формувальну роль.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вивчення саме динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного

стану. Війна суттєво змінює життєві пріоритети молоді, актуалізує значущість безпеки, здоров'я, миру, підтримки близьких людей, громадянської відповідальності та моральної стійкості. Водночас сучасні соціальні умови впливають на трансформацію професійних, соціальних та особистісних цінностей студентської молоді, що потребує ґрунтовного теоретичного та емпіричного аналізу.

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості є предметом дослідження багатьох галузей наукового знання – філософії, педагогіки, психології, соціології та соціальної педагогіки. Теоретичні аспекти сутності цінностей, механізмів формування ціннісних орієнтацій особистості та розвитку ціннісно-сміслової сфери молоді висвітлено у працях І. Беха, М.Боришевського, В. Андрущенка, Л. Губернського, В. Желанової, О.Сухомлинської, А. Пеканової та інших науковців. Питання мотиваційно-ціннісної сфери особистості, взаємозв'язку цінностей і мотивації, особливостей формування життєвих орієнтирів молоді розкрито у працях А.Маслоу, К. Левіна, Х. Хекхаузена, Д. Мак-Клелланда та інших зарубіжних дослідників.

Окремі аспекти проблеми соціалізації молоді, розвитку ціннісно-сміслової сфери особистості, соціально-педагогічної підтримки студентської молоді, професійного становлення майбутніх фахівців та формування гуманістичних цінностей висвітлюються у наукових працях викладачів кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Зокрема, у працях Н.Чернухи розкриваються питання соціалізації особистості, розвитку соціальної активності молоді та соціально-педагогічного супроводу особистості в умовах суспільних трансформацій. У дослідженнях Г. Чуйко увага приділяється проблемам особистісного розвитку, міжособистісної взаємодії, емоційної стійкості та психологічних аспектів життєвого становлення молоді.

У наукових працях О. Удовенко висвітлюються питання соціально-педагогічної підтримки особистості, розвитку життєвих компетентностей молоді та формування відповідального ставлення до професійного і життєвого вибору. Дослідження А. Москаленко присвячені проблемам професійної етики, морально-ціннісного розвитку особистості, формування гуманістичних орієнтирів майбутніх фахівців соціальної сфери та ролі освітнього середовища у становленні особистості.

У працях О. Васильєвої-Халатнікової розглядаються питання психологічної підтримки особистості, подолання кризових станів, розвитку життєстійкості та психологічної адаптації молоді до складних соціальних умов. Наукові розвідки О. Токарук стосуються проблем соціальної підтримки молоді, розвитку комунікативної культури та формування цінностей соціальної взаємодії у студентському середовищі.

У працях О. Красілової досліджуються питання професійного становлення майбутніх фахівців, розвитку соціальної компетентності, соціальної активності та ціннісної спрямованості студентської молоді. Наукові дослідження Н. Захаріної присвячені проблемам соціального виховання, розвитку моральних якостей особистості та соціально-педагогічним аспектам формування життєвих орієнтирів молоді.

У наукових працях Н. Байдарової висвітлюються питання соціальної адаптації, розвитку особистісного потенціалу молоді, підтримки психологічного благополуччя студентів та формування здатності до конструктивної соціальної взаємодії. Зазначені наукові підходи створюють теоретичне підґрунтя для дослідження проблеми динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану та підтверджують актуальність визначеної тематики дослідження.

Відтак, важливість окресленої проблеми, її значущість для теорії і практики соціальної роботи зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Динаміка ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану»**.

Мета магістерської роботи полягає у здійсненні теоретичного та емпіричного аналізу динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану.

Реалізація мети окреслює **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану.
2. Визначити пріоритетні ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти в умовах сучасних реалій.
3. Емпірично дослідити динаміку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах війни.
4. Обґрунтувати сучасні соціально-педагогічні умови формування та розвитку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану.

Об’єкт дослідження – ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження – динаміка ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану.

Гіпотеза дослідження: умови війни впливають на динаміку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету, змінюючи їхню структуру та пріоритетність в контексті власного життя, міжособистісних відносин та соціальної взаємодії.

Методи дослідження: *теоретичні* (вивчення та аналіз наукових досліджень з питань формування ціннісних орієнтацій особистості); *емпіричні* (анкетування, опитування, тестування, аналіз й узагальнення експериментальних даних); *математичні методи*.

Емпірична база дослідження. Науково-дослідна робота здійснювалася у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Рівненському інституті Київського університету права Національної академії наук України.

Теоретична значущість. У роботі представлено теоретичний аналіз

динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану, обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій. Охарактеризовано теоретико-методологічні засади проблеми сформованості ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах сучасних реалій.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що результати дослідження щодо основних цінностей здобувачів вищої освіти можна використовувати в освітній практиці сьогодення.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 4 додатків. Робота викладена на 84 сторінках друкованого тексту, з них 70 сторінках основного тексту, вміщує 5 таблиць та 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Аналіз базових понять дослідження у науковій літературі

У сучасному науковому дискурсі проблема цінностей і ціннісних орієнтацій посідає важливе місце у філософських, психологічних, соціологічних та соціально-педагогічних дослідженнях. Поняття цінності вчені пов'язують із тим, що має для людини особистісну значущість, визначає її життєві пріоритети, впливає на мотивацію, поведінку, ставлення до себе та навколишнього світу. У працях вітчизняних і зарубіжних науковців цінність розглядається як те, що людина визнає важливим для власного життя, розвитку та самореалізації (Н. Журавльова, М. Каган, М. Хайдеггер). Окремі дослідники пов'язують цінність із можливістю задоволення потреб особистості (Л. Жиліна, А. Маслоу), інші – із прагненням до певного ідеалу (Е. Фромм, Г. Лотце, Ю. Шрейдер), а також із системою норм і правил, які регулюють суспільну поведінку людини (О. Краєва, Л. Орбан-Лембрик). Таким чином, поняття цінності є багатовимірним і охоплює не лише предмети чи явища, а й смисли, переконання, моральні орієнтири та життєві ідеали особистості [70, с. 65–73].

У науковій літературі наголошується, що саме система цінностей визначає внутрішню логіку життєдіяльності людини. Через цінності особистість осмислює події навколишньої дійсності, формує ставлення до інших людей, професійної діяльності, суспільних процесів та власного майбутнього. Цінності виступають своєрідним внутрішнім регулятором поведінки, який допомагає людині здійснювати моральний вибір, визначати життєві цілі та приймати рішення.

Цінності особистості безпосередньо пов'язані з формуванням її ціннісних орієнтацій. Саме ціннісні орієнтації визначають спрямованість свідомості та поведінки людини, впливають на особливості її взаємодії з соціальним середовищем, сприяють формуванню життєвої позиції. Вони є не

окремими елементами психіки, а цілісною системою, що інтегрує потреби, інтереси, переконання, життєвий досвід та індивідуальні смисли особистості. Система ціннісних орієнтацій виконує регулятивну функцію, оскільки визначає критерії оцінювання подій і явищ, впливає на вибір моделей поведінки та характер соціальної активності людини.

Актуальність проблеми ціннісних орієнтацій пояснюється також змінами, які відбуваються в сучасному суспільстві. Соціальні трансформації, розвиток інформаційного простору, зміна моральних і культурних пріоритетів сприяють переосмисленню життєвих цінностей молоді, особливостей їх формування та функціонування. Саме тому дослідження ціннісних орієнтацій є важливим для розуміння механізмів становлення особистості та її соціалізації.

У наукових працях існує значна кількість підходів до визначення сутності ціннісних орієнтацій. Це пояснюється багатогранністю самого феномена та різними аспектами його вивчення у філософії, психології, соціології та соціальній педагогіці. Науковці аналізують ціннісні орієнтації у контексті життєвого шляху особистості, її професійної діяльності, духовного розвитку, сімейних взаємин, міжособистісного спілкування та соціальної активності. Значна кількість досліджень присвячена формуванню ціннісних орієнтацій молоді, зокрема ставленню до праці, освіти, професійного самовизначення, моральної відповідальності та громадянської позиції.

Поняття «цінність» і «орієнтація» у соціально-педагогічних та соціально-психологічних дослідженнях тісно взаємопов'язані. Орієнтація визначає здатність людини обирати серед різних явищ і об'єктів ті, які мають для неї особистісну значущість. Саме через систему орієнтацій людина структурує власний внутрішній світ, визначає життєві пріоритети та вибудовує індивідуальну систему смислів.

У філософських дослідженнях проблема цінностей розглядається як одна з ключових у процесі осмислення людиною власного існування. Аналіз психічної діяльності особистості свідчить про те, що значна частина

людської активності пов'язана з оцінюванням явищ навколишнього світу. Людина постійно співвідносить події, вчинки, предмети чи взаємини із власною системою цінностей, визначаючи їх значущість для себе [70, с. 65–73].

Цінність набуває свого змісту лише у процесі людської життєдіяльності. Те, що є важливим для однієї людини, може не мати значущості для іншої. Водночас існують загальнолюдські цінності, які визнаються суспільством як моральні орієнтири та основа соціального співіснування. Саме через систему цінностей людина визначає межі прийнятного й неприйнятного, корисного і шкідливого, морального й аморального.

У науковій літературі зазначається, що поняття ціннісних орієнтацій було введено як аналог філософського поняття цінностей, однак між ними не існує чіткої межі. Відмінності здебільшого пов'язують із рівнем прояву: цінності мають більш загальний характер, тоді як ціннісні орієнтації відображають індивідуальне ставлення людини до певних цінностей та їх практичну реалізацію у поведінці.

Ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, який охоплює мотиваційну, когнітивну, емоційну та поведінкову сфери. Вони характеризуються гнучкістю та здатністю змінюватися під впливом життєвого досвіду, соціального середовища, виховання, професійної діяльності та міжособистісної взаємодії. Формування ціннісних орієнтацій відбувається у процесі соціалізації та пов'язане із засвоєнням культурних норм, моральних принципів і суспільних ідеалів.

Австрійські дослідники Х. Еренфельс, І. Крейбіг, А. Мейнонг трактували цінності як суб'єктивний феномен. На думку Х. Еренфельса, цінність об'єкта визначається ступенем його бажаності для людини. А. Мейнонг пов'язував цінність із переживанням людиною особливого «почуття цінності» [52, с. 10]. У межах такого підходу цінність постає як внутрішнє

емоційне переживання, що формується на основі індивідуального досвіду особистості.

Ціннісні орієнтації безпосередньо пов'язані з життєвою самореалізацією людини. Вони проявляються у її потребах, інтересах, прагненнях, професійному виборі, ставленні до інших людей та до самої себе. Саме система ціннісних орієнтацій визначає готовність особистості до взаємодії із соціальним середовищем, до прийняття моральних рішень та відповідальності за власні вчинки.

Соціально-педагогічний аспект дослідження ціннісних орієнтацій пов'язаний із вивченням внутрішнього світу людини, її поведінки, ставлення до навколишньої дійсності та процесу засвоєння соціальних і культурних цінностей. Особистість розглядається як цілісна система, у якій взаємопов'язані свідомість, діяльність, поведінка та індивідуальний досвід.

Формування ціннісних орієнтацій є тривалим і складним процесом, який залежить від багатьох чинників: родинного виховання, соціального середовища, рівня освіти, культурного розвитку, життєвого досвіду та індивідуальних психологічних особливостей людини. У цьому процесі важливу роль відіграють соціальні інститути – сім'я, заклади освіти, засоби масової інформації, професійне середовище, громадські організації.

У наукових дослідженнях ціннісні орієнтації характеризуються як ключові компоненти психологічної структури особистості, що визначають її світогляд, життєву спрямованість та сенс життя. Вони виявляються через потреби, інтереси, установки, переконання та поведінкові прояви людини. Науковці виокремлюють філософський, психологічний та соціологічний підходи до розуміння ціннісних орієнтацій як показника активної життєвої позиції особистості.

Т. Титаренко наголошує на тому, що ціннісні орієнтації виникають у процесі взаємодії людини зі світом і відображають значущість певних явищ для особистості. Найбільш значущі ціннісні орієнтації пов'язані з моральними смислами та духовними переживаннями людини [58, с. 376].

Особливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій відіграє життєвий досвід особистості. Події минулого, емоційні переживання, соціальні контакти та моральні випробування впливають на переосмислення життєвих пріоритетів і можуть спричиняти трансформацію ціннісної системи людини. Саме тому ціннісні орієнтації не є статичними – вони змінюються відповідно до життєвих обставин та особистісного розвитку.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що ціннісні орієнтації є складним соціально-педагогічним феноменом, який визначає ставлення людини до світу, самої себе, професійної діяльності та міжособистісної взаємодії. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру, у якій провідне місце посідають життєві ідеали, моральні принципи та стратегічні життєві цілі особистості.

Дослідник А. Щербань визначає ціннісні орієнтації як багатокomпонентну систему життєвих орієнтирів, що охоплює моральні, соціальні, родинні, політичні та інші цінності, які впливають на прийняття рішень і регуляцію поведінки особистості [74]. І. Гоян та А. Петранюк розглядають соціальні цінності як багаторівневу динамічну систему, що має складну внутрішню структуру та багатовимірний характер [14].

Наукові дослідження свідчать про те, що система ціннісних орієнтацій людини є динамічною, суперечливою та здатною змінюватися залежно від умов життя. У структурі цінностей можуть поєднуватися як стійкі життєві пріоритети, так і ситуативні орієнтації, зумовлені конкретними соціальними обставинами. Саме ця особливість визначає складність дослідження ціннісної сфери особистості.

У соціальній педагогіці проблема цінностей розглядається через ставлення людини до суспільства, праці, культури, моралі та соціальної взаємодії. Цінності визначають світогляд людини, виступають орієнтирами у визначенні сенсу життя та спрямовують її поведінку.

Призначення цінностей полягає у регуляції поведінки та організації діяльності особистості. Без засвоєння системи цінностей неможливе

повноцінне становлення особистості, її соціалізація та інтеграція у суспільство. Саме через систему цінностей людина усвідомлює власне місце у світі, формує життєві цілі та визначає моральні межі власної поведінки [16].

Отже, ціннісні орієнтації є складною багаторівневою системою, яка відображає внутрішній світ особистості, її життєві пріоритети, моральні установки та соціальні смисли. Вони формуються у процесі соціалізації, змінюються під впливом життєвого досвіду та виконують важливу регулятивну функцію, визначаючи спрямованість поведінки, характер діяльності та особливості взаємодії людини із соціальним середовищем.

1.2. Загальна характеристика ціннісних орієнтацій особистості

У сучасній науковій думці проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості посідає важливе місце, оскільки саме через систему цінностей людина визначає власне ставлення до світу, інших людей, професійної діяльності та самої себе. У наукових джерелах цінність розглядається як значущість певних предметів, явищ, норм чи ідей для людини, що здатні задовольняти її потреби, інтереси та життєві прагнення. Водночас цінності не існують поза особистістю, адже вони набувають реального змісту лише у процесі індивідуального осмислення та переживання людиною власного життєвого досвіду.

Ціннісні орієнтації є внутрішньою системою координат особистості, що визначає її життєві пріоритети, спрямованість поведінки та характер взаємодії із соціальним середовищем. Саме через них людина оцінює події, приймає рішення, вибудовує власні моральні межі та формує уявлення про життєвий успіх, обов'язок, справедливість, відповідальність і самореалізацію.

Ціннісні орієнтації виконують регулятивну функцію, оскільки є конкретним виявом ставлення особистості до цінностей навколишньої дійсності. Вони організовують, спрямовують та регулюють діяльність людини, впливають на її мотивацію, поведінку, вибір життєвих стратегій та моделей соціальної взаємодії. На відміну від ситуативних бажань чи

емоційних реакцій, ціннісні орієнтації мають відносно стійкий характер, адже формуються поступово під впливом виховання, освіти, культури, соціального середовища та особистого життєвого досвіду.

У процесі соціалізації ціннісні орієнтації закріплюються у структурі особистості та стають важливими елементами її внутрішнього світу. Саме вони допомагають людині розмежовувати суттєве і другорядне, морально прийнятне і неприйнятне, суспільно значуще і особистісно важливе. Ціннісні орієнтації безпосередньо пов'язані із переконаннями людини, її життєвими цілями та сенсожиттєвими установками. Через систему цінностей особистість реалізує потребу у самоствердженні, саморозвитку та соціальному визнанні.

Особливої актуальності проблема ціннісних орієнтацій набуває в умовах суспільних криз, воєнних викликів, соціальної нестабільності та трансформації моральних норм. Сучасні соціальні процеси значною мірою впливають на переосмислення життєвих пріоритетів молоді, зміну ставлення до праці, професійної діяльності, сімейних взаємин, громадянської відповідальності та духовних цінностей. Саме тому дослідження ціннісної сфери особистості є важливим не лише у психологічному чи педагогічному аспекті, а й у контексті загального розвитку суспільства.

Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає життєва активність особистості, її здатність осмислювати власний досвід, визначати життєві цілі та співвідносити їх із суспільними нормами й очікуваннями. Система ціннісних орієнтацій формується не одномоментно, а протягом усього життя людини, змінюючись під впливом нових соціальних ролей, життєвих обставин, професійної діяльності та міжособистісних взаємин.

Українські дослідники І. Бех, М. Боришевський, О. Москаленко визначають ціннісні орієнтації як стрижневі елементи внутрішньої структури особистості, що формуються на основі життєвого досвіду та переживань і регулюють поведінку людини. Є. Головаха та Л. Долинська розглядають ціннісні орієнтації як ядро особистості, яке визначає її поведінкову та світоглядну спрямованість.

Ю. Шайгородський зазначав, що система цінностей особистості формується під впливом суспільства, соціальної групи, культурного середовища та індивідуального досвіду людини. Науковець підкреслював, що ціннісні орієнтації є інтеграційною структурою особистості, яка проявляється у життєвих цілях, переконаннях, ідеалах та активності людини. Такий підхід дозволяє розглядати ціннісні орієнтації не лише як результат соціального впливу, а і як інструмент самовизначення особистості у складному соціальному просторі.

Ціннісні орієнтації формують основу свідомості та поведінки людини, впливають на її розвиток, характер взаємодії з іншими людьми та ставлення до суспільних процесів. Вони виконують роль внутрішнього морального орієнтира, який допомагає особистості зберігати цілісність навіть у складних життєвих ситуаціях. Саме система ціннісних орієнтацій виступає критерієм оцінювання власних і чужих вчинків, визначає межі відповідальності та морального вибору [71].

Критерієм класифікації цінностей традиційно вважають тріаду «загальнолюдські цінності – суспільні цінності – особистісні цінності». Таке розмежування дає можливість простежити взаємозв'язок між культурними традиціями суспільства та індивідуальним світоглядом людини. Загальнолюдські цінності охоплюють гуманістичні ідеали, що визнаються більшістю суспільств, тоді як особистісні цінності формуються на основі індивідуального життєвого досвіду та особистих пріоритетів.

Особливе місце у структурі цінностей займають цінності саморозвитку та самореалізації. До них належать самоактуалізація, самовдосконалення, самоконтроль, самоспостереження, прагнення до професійного й духовного розвитку. Саме ці цінності визначають активну життєву позицію людини та її здатність до особистісного зростання.

Ціннісні орієнтації розглядаються як складне утворення, що поєднує суспільний та індивідуальний рівні розвитку особистості. Вони відображають специфіку усвідомлення людиною навколишнього світу, власного минулого,

теперішнього та майбутнього. Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує внутрішню гармонію особистості, сприяє її самоствердженню та реалізації соціальних очікувань [17, с. 12–14].

Сформованість ціннісних орієнтацій значною мірою визначає рівень особистісної зрілості людини. Цілісність системи цінностей сприяє розвитку відповідальності, принциповості, здатності до морального вибору та вольових зусиль. Натомість суперечливість або нестійкість ціннісної системи може ускладнювати процес самореалізації особистості та її соціальної адаптації.

Основною функцією цінностей і ціннісних орієнтацій є регуляція поведінки людини у певних соціальних умовах. Ціннісні орієнтації гармонізують внутрішній світ особистості, визначають її унікальність, впливають на поведінку, діяльність та характер взаємодії із суспільством. Вони не лише відображають ставлення людини до дійсності, а й виступають механізмом внутрішньої самоорганізації особистості.

Ціннісні орієнтації молоді формуються у процесі соціалізації, навчання, професійного становлення та соціально-педагогічного досвіду. Людина одночасно є носієм суспільних цінностей і суб'єктом власного ціннісного вибору. Саме тому система ціннісних орієнтацій сучасної молоді характеризується динамічністю, відкритістю до змін та значною залежністю від соціального середовища.

В умовах воєнного стану та суспільних трансформацій в Україні цінності молоді зазнають суттєвих змін. Посилюється значущість безпеки, підтримки родини, взаємодопомоги, громадянської відповідальності, національної ідентичності та моральної стійкості. Водночас сучасні соціальні процеси сприяють переоцінці матеріальних і духовних цінностей, що впливає на характер життєвих орієнтирів молодого покоління.

Важливу роль у передачі цінностей між поколіннями відіграють сім'я, освіта, культура, мистецтво, література та соціальне середовище. Саме через ці соціальні інститути людина засвоює моральні норми, культурні традиції та

моделі соціальної поведінки. Цінності можуть засвоюватися як усвідомлено, так і на рівні неусвідомлених поведінкових моделей [30].

Сучасні дослідження свідчать про те, що молодь дедалі більше орієнтується на цінності особистісного успіху, фінансової незалежності, професійної самореалізації та соціальної мобільності. Водночас зберігається інтерес до духовних і культурних цінностей, історії власного народу, сімейних традицій та національної культури. Це свідчить про складний і суперечливий характер сучасної системи ціннісних орієнтацій молоді, у якій поєднуються прагматичні та духовно-моральні життєві установки.

Отже, ціннісні орієнтації особистості є складною багаторівневою системою, що визначає життєву спрямованість людини, її моральні пріоритети, поведінку та характер взаємодії із соціальним середовищем. Вони формуються у процесі соціалізації, зазнають впливу суспільних трансформацій і водночас виступають внутрішнім механізмом саморегуляції особистості. Аналіз наукових підходів дозволяє стверджувати, що ціннісні орієнтації є не лише показником особистісної зрілості, а й важливим чинником формування світогляду, громадянської позиції та життєвої стратегії сучасної молоді.

1.3. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

Реалії сучасного суспільного розвитку переконливо засвідчують, що задоволення потреб людини можливе лише у процесі активної взаємодії із соціальним середовищем та іншими людьми. Людина не існує ізольовано від суспільства, а тому її потреби, інтереси, мотиви та життєві орієнтири формуються під впливом соціальних, культурних, економічних і політичних чинників. Потреби людини є динамічними: вони змінюються відповідно до життєвого досвіду, умов життя, рівня розвитку суспільства та ступеня включеності особистості у різні види діяльності. Саме тому процес

задоволення потреб потребує усвідомленого ставлення людини до власних життєвих пріоритетів і цінностей.

Серед основних груп потреб людини виокремлюють:

- за сферами діяльності (потреби у праці, спілкуванні, пізнанні);
 - за об'єктом потреб (матеріальні, духовні, естетичні, етичні);
 - за функціональною роллю (потреби самозбереження, першочергові та другорядні, стійкі та ситуативні);
 - за суб'єктом потреб (індивідуальні, групові, колективні, суспільні)
- [15, с. 224].

Незалежно від соціального статусу, місця проживання чи культурного середовища кожна молода людина має базові потреби, пов'язані із самореалізацією, безпекою, міжособистісною взаємодією, професійним становленням та пошуком власного життєвого шляху. Для сучасної студентської молоді особливої значущості набуває потреба у побудові індивідуальної освітньої та професійної траєкторії, що дозволяє реалізувати власні здібності, інтереси та життєві плани.

Ціннісні орієнтації та потреби молоді визначають її життєві плани, які поступово уточнюються та трансформуються відповідно до соціальних умов, життєвого досвіду та особистісного розвитку. Життєве планування неможливе без системи мотивів, переконань і цінностей, що виступають внутрішнім механізмом вибору життєвих цілей. Саме через систему ціннісних орієнтацій молода людина визначає власне бачення професійного успіху, соціального статусу, особистого благополуччя та моральної відповідальності.

Життєві плани студентської молоді безпосередньо пов'язані із прагненням досягти певного соціального становища, яке забезпечить можливість задоволення значущих потреб та створить умови для самореалізації. При цьому на формування життєвих орієнтирів впливають як внутрішні чинники – інтереси, здібності, мотивація, так і зовнішні –

економічна ситуація, суспільні трансформації, рівень розвитку держави, соціальне середовище та інформаційний простір.

Ціннісні орієнтації студентської молоді в Україні до 2022 року формувалися під впливом процесів євроінтеграції, розвитку цифрових технологій, демократизації суспільства та поступового переосмислення посттоталітарних моделей мислення. У цей період для молоді дедалі більшого значення набували свобода вибору, індивідуальна самореалізація, професійна мобільність, відкритість до міжнародного досвіду та прагнення до особистісного розвитку.

Саме у цей період посилювалися процеси переоцінки суспільних цінностей та формування нових життєвих орієнтирів молоді. Молоді люди формувалися в умовах активних соціальних змін, що супроводжувалися трансформацією суспільних відносин, розвитком інформаційного середовища та зміною уявлень про життєвий успіх. Це сприяло утвердженню цінностей самостійності, особистої відповідальності, громадянської активності та професійної конкурентоспроможності.

За роки незалежності України система ціннісних орієнтацій молоді зазнала суттєвих змін. До числа значущих цінностей поступово увійшли державна незалежність України, демократичний розвиток суспільства, свобода слова, національно-культурне відродження, соціальна рівність, громадянська участь та можливість вільного самовираження. Особливу роль у формуванні нової системи цінностей відіграли процеси розвитку громадянського суспільства та посилення національної ідентичності.

Упродовж 2009–2014 років серед молоді домінували такі життєві цінності, як здоров'я, сім'я, матеріальне благополуччя та особистий комфорт. Проте суспільно-політичні події цього періоду поступово змінювали характер ціннісних орієнтацій молодого покоління, посилюючи увагу до громадянської відповідальності та соціальної активності.

Події Революції Гідності 2014 року стали важливим етапом переосмислення цінностей студентської молоді. Участь молодих людей у

суспільно-політичних процесах актуалізувала значущість свободи, людської гідності, демократії та громадянської відповідальності. Саме в цей період значно посилювався інтерес молоді до питань державотворення, прав людини, суспільної справедливості та національної самоідентифікації.

Російська збройна агресія проти України, що розпочалася у 2014 році, спричинила подальшу трансформацію ціннісних орієнтацій молоді. В умовах суспільної нестабільності та загроз безпеці актуалізувалися цінності патріотизму, громадянської солідарності, взаємодопомоги та відповідальності за майбутнє держави. Водночас у частини молоді посилювалася орієнтація на прагматичні та споживчі цінності, що було пов'язано із соціально-економічними труднощами та невизначеністю майбутнього. Для окремих студентів більшої значущості набули питання особистого добробуту, фінансової стабільності та професійної адаптації [55, с. 114].

Трансформація суспільного життя після 2016 року посилювала орієнтацію молоді на цінності особистого рівня, пов'язані із забезпеченням власних потреб та досягненням життєвого комфорту. У структурі ціннісних орієнтацій студентства почали переважати прагнення до матеріального благополуччя, професійного успіху, психологічної стабільності та особистої незалежності. Деякі дослідники наголошували на тенденції посилення індивідуалізму та зниження значущості колективістських цінностей [57, с. 7].

У рекомендаціях парламентських слухань «Ціннісні орієнтації сучасної української молоді» (Постанова Верховної Ради України від 23 лютого 2017 року № 1908-VIII) наголошувалося на необхідності формування у молодого покоління національних цінностей як світоглядної основи української ідентичності. У цьому контексті особливої ваги набувають патріотичне виховання, розвиток громадянської культури, повага до історії та культури України.

У дослідженні М. Бліхар (2018 р.) зазначено, що інформація поступово перетворюється не лише на засіб комунікації, а й на чинник, здатний суттєво

впливати на систему суспільних цінностей. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і цифрового простору формує новий тип соціальної реальності – мережеве суспільство [7, с. 58]. Молодь, яка активно взаємодіє із цифровим середовищем, перебуває під постійним впливом інформаційних потоків, соціальних мереж та глобальних комунікацій, що значною мірою впливає на її життєві орієнтири, моделі поведінки та систему цінностей.

Європейський вибір України також став важливим чинником трансформації цінностей молоді. Орієнтація на демократичні принципи, права людини, свободу слова, верховенство права та відкритість до міжнародного співробітництва поступово закріплюється у свідомості студентської молоді [7, с. 66].

В умовах повномасштабного вторгнення рф у 2022 році особливого значення для молоді набули громадянські, морально-патріотичні та гуманістичні цінності. Значно посилилася значущість таких життєвих орієнтирів, як державна незалежність України, безпека, свобода, справедливість, честь, відповідальність, мир та людська гідність. Війна суттєво вплинула на систему ціннісних орієнтацій студентської молоді, актуалізувавши потребу у єдності, підтримці, взаємодопомозі та соціальній відповідальності.

Молодь є активним носієм національних цінностей, адже саме через молоде покоління відбувається передача культурних традицій, мови, національної пам'яті та громадянських ідеалів. Водночас сучасне суспільство потребує формування у молоді не лише національної самосвідомості, а й поваги до культурного різноманіття, толерантності та відкритості до міжкультурного діалогу [15, с. 224].

Події повномасштабної війни засвідчили, що в умовах критичних викликів пріоритетними цінностями для студентської молоді залишаються здоров'я, сім'я, безпека та міжособистісна підтримка. Водночас вагомого значення набули громадянські та морально-патріотичні цінності: свобода,

мир, справедливість, честь, відповідальність та національна єдність. Матеріальні цінності в умовах воєнного стану для багатьох молодих людей відійшли на другий план, поступившись цінностям людського життя, взаємної підтримки та суспільної згуртованості.

Отже, трансформація ціннісних орієнтацій студентської молоді в Україні відбувається під впливом складних суспільних, політичних, культурних та історичних процесів. Система цінностей сучасної молоді є динамічною та поєднує орієнтацію на особистісну самореалізацію, професійний успіх, громадянську відповідальність і національну свідомість. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що сучасні суспільні виклики, зокрема умови війни, суттєво актуалізували значущість моральних, патріотичних та гуманістичних цінностей у структурі життєвих орієнтирів студентської молоді.

Висновки до РОЗДІЛУ 1

У процесі теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості є однією з ключових у сучасних психологічних, педагогічних, соціально-педагогічних та соціологічних дослідженнях. Актуальність дослідження ціннісної сфери особистості обумовлена динамічними суспільними трансформаціями, змінами соціальних норм, умовами воєнного стану та необхідністю переосмислення життєвих пріоритетів сучасної молоді.

На основі аналізу наукових підходів уточнено сутність поняття «цінність». Цінність розглядається як особистісно та суспільно значуща характеристика предметів, явищ, норм, ідей або способів діяльності, що задовольняють потреби людини, визначають її життєві орієнтири та впливають на поведінку. Цінності виступають духовною та світоглядною основою життєдіяльності особистості, формують її ставлення до себе, інших людей, професійної діяльності та суспільства загалом.

Встановлено, що поняття «ціннісні орієнтації» є складним багаторівневим соціально-психологічним феноменом, який відображає внутрішню систему життєвих пріоритетів особистості. Ціннісні орієнтації визначають спрямованість поведінки людини, її мотивацію, моральні установки, життєві цілі та способи взаємодії із соціальним середовищем. Вони формуються у процесі соціалізації, закріплюються життєвим досвідом та виконують регулятивну функцію у поведінці особистості.

З'ясовано, що структура ціннісних орієнтацій охоплює мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Саме через систему ціннісних орієнтацій людина оцінює події навколишньої дійсності, визначає значущість певних явищ і формує власну життєву позицію. Ціннісні орієнтації виступають внутрішнім механізмом саморегуляції особистості та впливають на процес прийняття рішень, професійне самовизначення, характер міжособистісних взаємин і соціальну активність.

У ході дослідження уточнено зміст поняття «потреби». Потреби розглядаються як внутрішній стан необхідності людини у певних умовах, об'єктах чи формах діяльності, що забезпечують її життєдіяльність, розвиток і самореалізацію. Саме потреби є важливим джерелом формування мотивів, інтересів та ціннісних орієнтацій особистості. Встановлено, що потреби людини мають динамічний характер і змінюються залежно від віку, життєвого досвіду, соціального статусу та умов суспільного розвитку.

Доведено, що процес формування ціннісних орієнтацій студентської молоді відбувається під впливом комплексу соціальних, культурних, економічних, політичних та інформаційних чинників. Важливу роль у цьому процесі відіграють сім'я, система освіти, соціальне середовище, культура, засоби масової інформації, цифровий простір та суспільно-політичні процеси. Особливого значення набуває вплив умов воєнного стану, що актуалізують громадянські, морально-патріотичні та гуманістичні цінності молоді.

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді характеризуються динамічністю та суперечливістю. З одного боку, для молоді важливими залишаються цінності особистісної самореалізації, професійного успіху, матеріального благополуччя та незалежності. З іншого боку, сучасні суспільні виклики посилюють значущість таких цінностей, як свобода, безпека, людська гідність, справедливість, сім'я, взаємодопомога, громадянська відповідальність та національна єдність.

З'ясовано, що студентська молодь є активним носієм суспільних і національних цінностей. У сучасних умовах особливої ваги набувають процеси формування національної ідентичності, громадянської свідомості, поваги до демократичних принципів, прав людини та культурних традицій українського суспільства. Водночас молодь залишається відкритою до глобальних культурних впливів, цифрових комунікацій та міжкультурної взаємодії, що також впливає на трансформацію її системи цінностей.

Теоретичний аналіз дозволив встановити, що ціннісні орієнтації є важливим показником особистісної зрілості людини, рівня її соціалізації та здатності до свідомого життєвого вибору. Сформована система ціннісних орієнтацій забезпечує внутрішню цілісність особистості, визначає її життєву стратегію, впливає на професійне становлення та характер соціальної поведінки.

Результати теоретичного аналізу засвідчили, що цінності, потреби та ціннісні орієнтації є взаємопов'язаними компонентами внутрішньої структури особистості. Ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді формуються під впливом суспільних трансформацій, умов воєнного стану та процесів переосмислення життєвих пріоритетів. Вони визначають світоглядну спрямованість молоді, її моральні установки, соціальну активність та готовність до професійної й громадянської самореалізації.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Методи дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

Дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану потребує використання комплексу взаємопов'язаних методів, які забезпечують всебічне вивчення внутрішнього світу особистості, її життєвих пріоритетів, мотиваційних установок, поведінкових проявів та ставлення до суспільних процесів. Актуальність такого дослідження обумовлена сучасними соціальними трансформаціями, психологічною напругою, зміною життєвих умов молоді та необхідністю переосмислення особистісних і суспільних цінностей в умовах війни.

У процесі дослідження застосовано метод спостереження, який дозволив проаналізувати поведінкові прояви студентської молоді, особливості міжособистісної взаємодії, реакції на соціально значущі події, ставлення до навчальної діяльності та рівень включеності у громадське життя. Спостереження проводилося у природних умовах освітнього середовища та дало можливість зафіксувати особливості емоційних реакцій здобувачів вищої освіти, прояви тривожності, відповідальності, зацікавленості у питаннях безпеки, професійного майбутнього та соціальної підтримки.

Для отримання первинної інформації щодо життєвих пріоритетів, цінностей і мотивацій студентської молоді використано метод опитування. Застосування анкетування дозволило охопити значну кількість респондентів та отримати інформацію про особливості їхніх життєвих орієнтирів, ставлення до суспільних змін, професійних перспектив, сімейних і громадянських цінностей. Використання опитування забезпечило можливість

систематизувати відповіді студентів та визначити домінантні тенденції у структурі їхніх ціннісних орієнтацій.

У ході дослідження також застосовано бесіду як метод безпосередньої комунікації з респондентами. Проведення бесід дало можливість глибше дослідити індивідуальні переживання студентів, уточнити їхнє ставлення до сучасних суспільних подій, професійного майбутнього, особистісних цінностей та моральних орієнтирів. Особлива увага приділялася створенню атмосфери психологічної довіри та емоційного комфорту, що сприяло більш відкритому висловленню думок і переживань респондентів.

Для дослідження індивідуально-психологічних особливостей ціннісної сфери студентської молоді використано тестування. Застосування психодіагностичних методик дозволило отримати як кількісні, так і якісні показники сформованості ціннісних орієнтацій, визначити ієрархію життєвих цінностей, рівень розвитку мотиваційної сфери та особливості ставлення респондентів до ключових життєвих категорій. Стандартизований характер тестових методик забезпечив об'єктивність і надійність отриманих результатів.

У процесі аналізу результатів дослідження застосовано метод порівняння, який дозволив виявити спільні та відмінні риси у структурі ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Завдяки порівняльному аналізу стало можливим простежити зміни у системі життєвих пріоритетів студентської молоді в умовах воєнного стану, визначити співвідношення між матеріальними, духовними, професійними, громадянськими та сімейними цінностями.

Метод узагальнення використано для систематизації отриманих результатів, визначення провідних тенденцій у розвитку ціннісної сфери молоді та формулювання наукових висновків. Узагальнення емпіричних даних дозволило встановити особливості трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді під впливом сучасних суспільних викликів та умов воєнного стану.

Для перевірки висунутої гіпотези використано комплекс психодіагностичних методик, що забезпечили можливість всебічного дослідження особливостей ціннісно-мотиваційної сфери особистості. За допомогою застосованого інструментарію було визначено рівень сформованості загальнолюдських, професійних, громадянських, сімейних та індивідуалістичних цінностей студентської молоді, а також простежено їхню ієрархічну організацію.

У ході дослідження здійснено аналіз місця духовних цінностей у структурі особистісних орієнтирів здобувачів вищої освіти, визначено особливості актуалізації моральних установок, рівень розвитку рефлексії, самосвідомості, емпатії та відповідальності. Окрему увагу приділено виявленню взаємозв'язків між професійними цінностями, мотиваційною сферою та загальною спрямованістю особистості.

На підготовчому етапі дослідження респондентам було надано інформацію щодо сутності цінностей, структури ціннісно-смислової сфери особистості, ролі духовних і громадянських цінностей у життєдіяльності людини, а також особливостей формування життєвих орієнтирів молоді в умовах суспільних трансформацій. Такий підхід сприяв більш усвідомленому ставленню студентів до участі у дослідженні та забезпечив достовірність отриманих результатів.

У процесі емпіричного дослідження використано анкетування, тестування, проведення психодіагностичних методик, співбесіди та спостереження [21]. Комплексне використання зазначених методів дозволило забезпечити цілісний аналіз особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді та поєднати кількісний і якісний аналіз емпіричних даних.

Для обробки результатів дослідження застосовано математично-статистичні методи аналізу, що дозволили встановити взаємозв'язки між окремими показниками та визначити рівень сформованості ціннісних орієнтацій респондентів. Представлення результатів здійснювалося за

допомогою графічних і табличних форм узагальнення даних, що забезпечило наочність та системність інтерпретації отриманих результатів.

Отже, методи дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану становлять цілісну систему взаємопов'язаних наукових підходів, що забезпечують комплексне вивчення ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Використання спостереження, бесіди, опитування, тестування, порівняння та узагальнення дозволило всебічно дослідити життєві пріоритети студентської молоді, особливості трансформації її цінностей та зміни у структурі особистісних, професійних, громадянських і духовних орієнтирів в умовах сучасних суспільних викликів.

2.2. Методики дослідження ціннісних орієнтацій особистості

Для реалізації мети дослідження та комплексного вивчення особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти використано низку психодіагностичних методик, які дозволили дослідити структуру життєвих цінностей, особливості мотиваційної сфери та індивідуальне ставлення студентської молоді до ключових життєвих пріоритетів.

Однією з основних у дослідженні стала методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, яка є однією з найбільш поширених психодіагностичних методик для вивчення системи життєвих цінностей особистості. Застосування цієї методики дозволило визначити ієрархію життєвих цінностей студентської молоді, дослідити світоглядні орієнтири респондентів та встановити, які саме цінності є найбільш значущими в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Методика ґрунтується на уявленні про те, що цінності виступають стійкими переконаннями людини щодо бажаних життєвих цілей і способів їх досягнення. У структурі методики виокремлюються термінальні та інструментальні цінності. Термінальні цінності відображають стратегічні життєві цілі особистості, її уявлення про бажаний результат життя, тоді як

інструментальні характеризують особистісні якості та способи поведінки, необхідні для досягнення цих цілей [76].

У процесі проведення дослідження респондентам пропонувалося проаналізувати перелік життєвих цінностей та визначити ступінь їхньої особистісної значущості шляхом ранжування. Це дозволило встановити, які життєві орієнтири займають провідне місце у структурі цінностей студентської молоді, а також простежити зміни у системі пріоритетів під впливом воєнного стану.

Перевагою методики М. Рокича є її універсальність, зручність у проведенні та можливість поєднання кількісного і якісного аналізу результатів. Водночас під час інтерпретації результатів враховувалася ймовірність впливу соціально бажаних відповідей, оскільки респонденти можуть надавати перевагу тим цінностям, які є суспільно схвалюваними.

У ході дослідження також використано методику «Незакінчені речення» Д. Сакса і Л. Сіднея, яка належить до проєктивних психодіагностичних методик [42]. Використання цієї методики дало можливість більш глибоко дослідити індивідуальні переживання студентів, особистісні смисли, приховані установки та особливості їхнього ставлення до власних життєвих цінностей.

Сутність методики полягає у завершенні респондентами запропонованих незакінчених речень. Такий підхід дозволяє отримати більш спонтанні та індивідуалізовані відповіді, які відображають внутрішні переживання, емоційний стан і ціннісні орієнтири особистості. У межах дослідження студентам було запропоновано завершити речення, пов'язані із розумінням цінностей, власних життєвих пріоритетів та неприйнятних для них цінностей.

Використання методики «Незакінчені речення» дозволило не лише виявити домінантні ціннісні орієнтації студентської молоді, а й простежити емоційне ставлення респондентів до суспільних процесів, моральних норм, міжособистісних взаємин та життєвих перспектив. Перевагою методики є

можливість отримання розгорнутих індивідуальних відповідей, що значно розширює можливості якісного аналізу.

Для дослідження рівня сформованості ціннісних орієнтацій також використано адаптований і модифікований варіант методики М. Рокича за Б. Кругловим [26]. Зазначена методика спрямована на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери особистості та дозволяє визначити ступінь значущості окремих життєвих цілей і особистісних якостей для респондентів.

Методика передбачала оцінювання термінальних цінностей, які відображають життєві цілі людини, а також інструментальних цінностей, що характеризують поведінкові установки та особистісні якості, необхідні для досягнення цих цілей. У процесі дослідження респонденти оцінювали значущість кожної цінності за визначеною шкалою, що дозволило визначити особливості їхньої ціннісної ієрархії.

Застосування адаптованої методики М. Рокича, модифікованої відповідно до мети дослідження та особливостей студентської молоді забезпечило можливість дослідити рівень розвитку відповідальності, самостійності, толерантності, громадянської активності, моральної спрямованості та професійних орієнтирів студентської молоді. Отримані результати дозволили простежити взаємозв'язок між життєвими цілями, мотиваційними установками та особливостями самореалізації особистості.

Комплексне використання психодіагностичних методик забезпечило цілісний аналіз ціннісної сфери здобувачів вищої освіти, дозволило поєднати кількісний аналіз результатів із якісною інтерпретацією індивідуальних особливостей респондентів. Це сприяло більш глибокому розумінню трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах сучасних суспільних викликів та воєнного стану.

Отже, використані методики дослідження ціннісних орієнтацій особистості забезпечили можливість комплексного аналізу ціннісно-сислової та мотиваційної сфери здобувачів вищої освіти. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича дозволила визначити ієрархію життєвих

цінностей та особливості світоглядної спрямованості студентської молоді. Методика «Незакінчені речення» Д. Сакса і Л. Сіднея сприяла виявленню індивідуальних смислів, емоційних переживань і суб'єктивного ставлення респондентів до власних життєвих пріоритетів. Адаптований варіант методики М. Рокича, модифікований відповідно до мети дослідження та особливостей студентської молоді дав можливість дослідити рівень сформованості ціннісних орієнтацій, мотиваційних установок та особливості взаємозв'язку між життєвими цілями і способами їх досягнення. Сукупність використаного психодіагностичного інструментарію забезпечила всебічне вивчення особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах сучасних суспільних трансформацій та воєнного стану.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

У процесі дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану визначено, що вивчення ціннісно-мотиваційної сфери особистості потребує використання комплексного методологічного підходу. Це обумовлено складністю структури ціннісних орієнтацій, їх динамічним характером та залежністю від соціальних, психологічних, культурних і суспільно-політичних чинників.

У ході дослідження встановлено, що застосування комплексу взаємодоповнювальних методів дозволяє забезпечити цілісний аналіз особливостей формування та трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді. Використання спостереження дало можливість простежити поведінкові прояви, особливості міжособистісної взаємодії та емоційні реакції здобувачів вищої освіти в умовах сучасних суспільних викликів. Опитування та анкетування забезпечили отримання значного обсягу інформації щодо життєвих пріоритетів, мотиваційних установок і ставлення молоді до ключових суспільних процесів.

Встановлено, що застосування бесіди як методу дослідження сприяло більш глибокому розумінню внутрішніх переживань студентської молоді,

особливостей її ставлення до проблем безпеки, професійного майбутнього, громадянської відповідальності та моральних цінностей. Проведення бесід дозволило виявити емоційно-сміслові аспекти ціннісної сфери особистості, які складно дослідити лише за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик.

У процесі дослідження доведено ефективність використання тестових методик для вивчення структури ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Застосування психодіагностичного інструментарію забезпечило можливість визначити ієрархію життєвих цінностей, рівень сформованості мотиваційної сфери та особливості життєвої спрямованості студентської молоді.

У ході аналізу результатів дослідження встановлено, що методи порівняння та узагальнення є важливими інструментами систематизації емпіричних даних та виявлення закономірностей розвитку ціннісної сфери особистості. Їх використання дозволило простежити зміни у структурі життєвих пріоритетів студентської молоді, визначити співвідношення між матеріальними, духовними, професійними, громадянськими та сімейними цінностями, а також виявити тенденції трансформації ціннісних орієнтацій в умовах воєнного стану.

Важливе значення у дослідженні мало використання методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, яка дозволила визначити ієрархію термінальних та інструментальних цінностей студентської молоді. Застосування цієї методики забезпечило можливість дослідити життєві цілі, світоглядні орієнтири та особливості мотиваційної спрямованості респондентів. Встановлено, що система цінностей студентської молоді поєднує орієнтацію як на особистісну самореалізацію та професійний успіх, так і на моральні, громадянські та гуманістичні цінності.

Доведено, що використання методики «Незакінчені речення» Д. Сакса і Л. Сіднея сприяло більш глибокому дослідженню внутрішніх переживань, індивідуальних смислів та емоційного ставлення студентської молоді до

власних життєвих цінностей. Проективний характер методики дозволив виявити суб'єктивне бачення респондентами понять цінності, життєвих пріоритетів та морально неприйнятних явищ.

У процесі дослідження встановлено ефективність використання адаптованого варіанта методики М. Рокича, модифікованого відповідно до мети дослідження та особливостей студентської молоді. Застосування цієї методики дозволило визначити рівень сформованості ціннісних орієнтацій, особливості мотиваційної сфери та взаємозв'язок між життєвими цілями, професійними орієнтирами й особистісними якостями респондентів.

Проведене дослідження засвідчило, що комплексне використання психодіагностичних методик забезпечує можливість поєднання кількісного та якісного аналізу ціннісної сфери особистості. Це дозволяє не лише визначити домінантні життєві цінності студентської молоді, а й простежити особливості їхнього емоційного осмислення, рівень усвідомленості та значущості для особистості.

У результаті теоретико-методичного аналізу встановлено, що в умовах воєнного стану система ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти зазнає суттєвих трансформацій. Для студентської молоді особливої значущості набувають цінності безпеки, свободи, сім'ї, взаємопідтримки, громадянської відповідальності, моральної стійкості та професійної самореалізації. Водночас спостерігається переосмислення ролі духовних, гуманістичних і громадянських цінностей у структурі життєвих пріоритетів молоді.

В цілому результати дослідження підтвердили доцільність використання комплексного методичного та психодіагностичного інструментарію для вивчення особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. Поєднання методів спостереження, опитування, бесіди, тестування, порівняння та узагальнення, а також використання психодіагностичних методик, спрямованих на дослідження ціннісно-мотиваційної сфери особистості, забезпечило всебічне вивчення життєвих пріоритетів студентської молоді, особливостей трансформації її

цінностей та змін у структурі особистісних, професійних, громадянських і духовних орієнтирів у сучасних умовах суспільного розвитку.

РОЗДІЛ 3. ХІД І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Організація емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження особливостей ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти проводилося упродовж січня – березня 2026 року. Дослідницька робота здійснювалася на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Рівненського інституту Київського університету права Національної академії наук України. До участі у дослідженні були залучені студенти віком від 18 до 23 років, які навчалися за різними освітніми програмами та добровільно погодилися взяти участь у дослідницькій роботі.

Організація дослідження передбачала дотримання основних етичних принципів проведення психолого-педагогічних досліджень. Усі респонденти були поінформовані про мету та зміст дослідження, умови участі, добровільний характер виконання завдань, а також про гарантування конфіденційності та анонімності отриманих результатів. Опитування та анкетування проводилися із використанням платформи Google Forms, що забезпечило зручність збору емпіричних даних та можливість залучення значної кількості учасників дослідження.

Вибір студентської молоді як основної категорії респондентів обумовлений тим, що саме період навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом формування світоглядних позицій, життєвих пріоритетів, професійної спрямованості та системи ціннісних орієнтацій особистості. У сучасних умовах воєнного стану процес формування цінностей студентської молоді відбувається під впливом значних соціальних і психологічних викликів, що робить цю проблему особливо актуальною для наукового аналізу.

Організація емпіричного дослідження здійснювалася поетапно та передбачала логічну послідовність дослідницьких дій.

Перший етап – організаційно-підготовчий – був спрямований на теоретичне осмислення проблеми дослідження, аналіз наукової літератури та визначення основних концептуальних підходів до вивчення ціннісних орієнтацій студентської молоді. На цьому етапі здійснювався аналіз понять «цінності», «життєві цінності», «ціннісні орієнтації», «смысл», «ціннісно-смыслова сфера особистості». Особлива увага приділялася вивченню сучасних наукових підходів до проблеми трансформації цінностей молоді в умовах суспільної нестабільності та воєнного стану.

На організаційно-підготовчому етапі також було визначено мету, завдання та гіпотезу дослідження, підібрано комплекс психодіагностичних методик і методів збору емпіричних даних. Важливим завданням цього етапу стало обґрунтування доцільності використання саме тих методик, які дозволяють найбільш повно дослідити структуру життєвих цінностей, особливості мотиваційної сфери та характер трансформації ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти.

Другий етап – констатувально-діагностичний – передбачав безпосереднє проведення емпіричного дослідження та збір фактичного матеріалу. На цьому етапі здійснювалося опитування студентів, проведення психодіагностичних методик, аналіз відповідей респондентів та первинна обробка результатів дослідження. Основна увага приділялася виявленню домінантних життєвих цінностей студентської молоді, особливостей їхньої ціннісної ієрархії, а також визначенню впливу умов воєнного стану на зміну життєвих пріоритетів респондентів.

У межах констатувально-діагностичного етапу дослідження використовувалися методи спостереження, бесіди, анкетування, тестування та аналізу результатів діяльності студентів. Поєднання кількісного та якісного аналізу отриманих даних дозволило комплексно дослідити

особливості ціннісної сфери здобувачів вищої освіти та простежити специфіку її трансформації в умовах сучасних суспільних викликів.

Третій етап – проєктувально-конструктивний – був спрямований на узагальнення та інтерпретацію результатів емпіричного дослідження, формулювання висновків і визначення соціально-педагогічних умов, які сприяють формуванню позитивної системи ціннісних орієнтацій студентської молоді. На цьому етапі здійснювався аналіз отриманих результатів з урахуванням особливостей освітнього середовища університету та сучасних умов воєнного стану.

Особливе значення на проєктувально-конструктивному етапі мало визначення можливостей використання соціально-педагогічних засобів для підтримки молоді, розвитку її життєстійкості, громадянської відповідальності, моральної стійкості та здатності до конструктивної соціальної взаємодії. Також було обґрунтовано доцільність використання тренінгових вправ як засобу розвитку ціннісно-сміслової сфери студентської молоді.

Для проведення емпіричного дослідження використано комплекс методів, які забезпечили всебічне вивчення проблеми. До емпіричних методів належали спостереження, бесіда, опитування та анкетування. Застосування цих методів дозволило отримати інформацію щодо особливостей життєвих пріоритетів студентів, їхніх переживань, ставлення до суспільних процесів та особистісних цінностей.

Методологічну основу дослідження становили психодіагностичні методики, спрямовані на визначення особливостей ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Для обробки результатів використовувалися математико-статистичні методи, зокрема обчислення середніх значень, порівняння результатів та визначення коефіцієнтів співвідношення. Це забезпечило можливість не лише якісного опису отриманих результатів, а й кількісного аналізу виявлених закономірностей.

Метою емпіричного дослідження стало виявлення та дослідження динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану.

До основних завдань дослідження належали:

- визначення особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах воєнного стану;
- дослідження впливу соціальних, моральних і духовних потреб на формування життєвих цінностей здобувачів вищої освіти;
- аналіз змін у структурі життєвих пріоритетів студентської молоді під впливом сучасних суспільних викликів;
- визначення соціально-педагогічних умов формування позитивних ціннісних орієнтацій у студентському середовищі.

Проведене дослідження дозволило отримати цілісне уявлення про особливості трансформації ціннісної сфери сучасної студентської молоді, визначити найбільш значущі життєві орієнтири респондентів та простежити вплив воєнного стану на систему їхніх особистісних і соціальних цінностей.

Отже, організація емпіричного дослідження ґрунтувалася на комплексному поєднанні теоретичного аналізу, психодіагностичних методів та емпіричного вивчення особливостей ціннісних орієнтацій студентської молоді. Поетапна структура дослідження, використання комплексу взаємодоповнювальних методів та дотримання принципів наукової об'єктивності забезпечили достовірність отриманих результатів і дозволили всебічно дослідити особливості формування та трансформації життєвих цінностей здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

3.2. Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження

Кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження є важливими складниками вивчення особливостей формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Комплексне поєднання кількісного та якісного підходів дозволяє не лише визначити частоту прояву певних

цінностей, а й більш глибоко зрозуміти їхній особистісний зміст, емоційне наповнення та значущість для студентської молоді в умовах сучасних суспільних викликів.

Кількісний аналіз результатів дослідження передбачав обчислення відсоткових показників, визначення середніх значень та узагальнення результатів психодіагностичних методик. Використання саме відносних показників дозволило здійснити більш об'єктивне порівняння отриманих результатів та визначити домінантні тенденції у структурі ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Якісний аналіз результатів дослідження був спрямований на інтерпретацію змісту отриманих відповідей, визначення емоційного ставлення респондентів до власних життєвих пріоритетів та виявлення особливостей трансформації системи цінностей молоді в умовах воєнного стану. Особлива увага приділялася аналізу того, як сучасні соціальні умови впливають на переосмислення студентами понять безпеки, свободи, підтримки, відповідальності, життєвого успіху та особистого благополуччя.

Теоретичний та емпіричний аналіз проблеми дослідження підтвердив припущення про те, що сучасні соціальні умови, зокрема воєнний стан, суттєво впливають на процес формування та трансформації ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Війна актуалізувала потребу молоді у психологічній безпеці, підтримці, стабільності та збереженні міжособистісних зв'язків, що безпосередньо відобразилося у структурі життєвих цінностей студентів.

Респондентами дослідження стали 57 студентів віком від 18 до 23 років Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Рівненського інституту Київського університету права Національної академії наук України. Така вибірка дозволила отримати узагальнене уявлення про особливості ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в умовах воєнного стану.

За результатами застосування методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» встановлено, що у структурі життєвих пріоритетів студентської молоді домінують цінності, пов'язані із життям, здоров'ям, міжособистісною підтримкою та соціальною взаємодією. Найвищі показники отримали такі цінності, як здоров'я, любов, допомога і милосердя до інших людей, соціальна активність та спілкування.

Отримані результати свідчать про те, що в умовах війни молодь значною мірою переосмислює власні життєві пріоритети. Якщо у стабільних соціальних умовах для студентської молоді важливими є самореалізація, професійний успіх та досягнення високого соціального статусу, то в умовах воєнного стану пріоритетного значення набувають базові життєві цінності – життя, здоров'я, підтримка близьких людей та емоційна безпека.

Значущість цінності «допомога і милосердя до інших людей» свідчить про посилення у студентської молоді гуманістичних установок, розвитку емпатії, співчуття та готовності до взаємопідтримки. Війна актуалізувала потребу молоді бути корисними іншим, брати участь у волонтерській діяльності, допомагати близьким людям та підтримувати тих, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Високі показники цінності «соціальна активність» також свідчать про те, що сучасна молодь не залишається байдужою до суспільних процесів. Студенти прагнуть бути залученими до громадської діяльності, соціальних ініціатив, благодійних заходів та підтримки держави в умовах війни. Такі результати вказують на посилення громадянської свідомості та відповідальності молодого покоління.

При цьому менш значущими для респондентів виявилися цінності, пов'язані із високим соціальним статусом, управлінням іншими людьми, пошуком естетичних вражень та пізнанням нового. Подібна тенденція може пояснюватися тим, що в умовах тривалого стресу та невизначеності молодь концентрується насамперед на питаннях безпеки, психологічної стабільності та збереження власного життя і здоров'я.

Результати, представлені у таблиці 3.1 на рисунку 3.1 демонструють, що життєві стратегії студентської молоді зазнали певної трансформації. В умовах воєнного стану молодь дедалі більше орієнтується на загальнолюдські та гуманістичні цінності, які допомагають зберігати психологічну рівновагу та внутрішню стійкість.

Таблиця 3.1

**Результати дослідження реальної структури ціннісних орієнтацій
особистості**

Цінності в узагальненому вигляді	Результати, %
Приємне проведення часу, відпочинку	15 %
Високий матеріальний добробут	40 %
Пошук і насолода прекрасним	10 %
Допомога і милосердя до інших людей	70 %
Любов	80 %
Пізнання нового у світі, природі, людині	10 %
Високий соціальний статус і управління людьми	20 %
Пізнання і повага людей та вплив на оточуючих	30 %
Соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві	70 %
Спілкування	70 %
Здоров'я	90 %

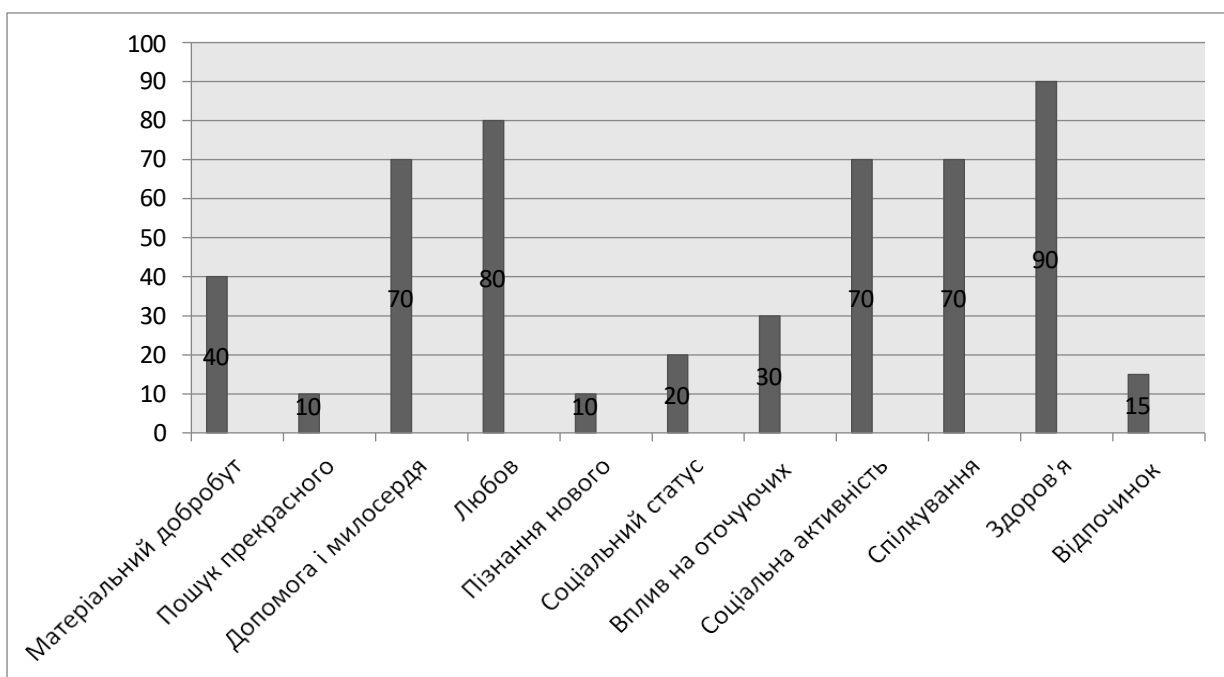

Рис. 3.1. Пріоритетні цінності студентів

Наступним етапом дослідження стало визначення особливостей термінальних цінностей студентської молоді за методикою М. Рокича. Аналіз результатів, представлених у таблиці 3.2 та на рисунку 3.2, дозволив встановити, що найбільш значущими термінальними цінностями для студентів є здоров'я, свобода, любов, щасливе сімейне життя та наявність хороших друзів.

Таблиця 3.2

Термінальні цінності за методикою М. Рокича

Термінальні цінності	Результати у %
Здоров'я	90 %
Матеріально забезпечене життя	67 %
Пізнання, розширення кругозору	36 %
Свобода	86 %
Любов	80 %
Суспільне покликання	20 %
Цікава робота	55 %
Продуктивне життя	33 %

Наявність хороших, вірних друзів	72 %
Життєва мудрість	48 %
Активна життєва діяльність	40 %
Краса природи і мистецтв	20 %
Розвиток	25 %
Впевненість у собі	40 %
Розваги	20 %
Щастя інших	54 %
Щасливе сімейне життя	89 %
Творчість	15 %

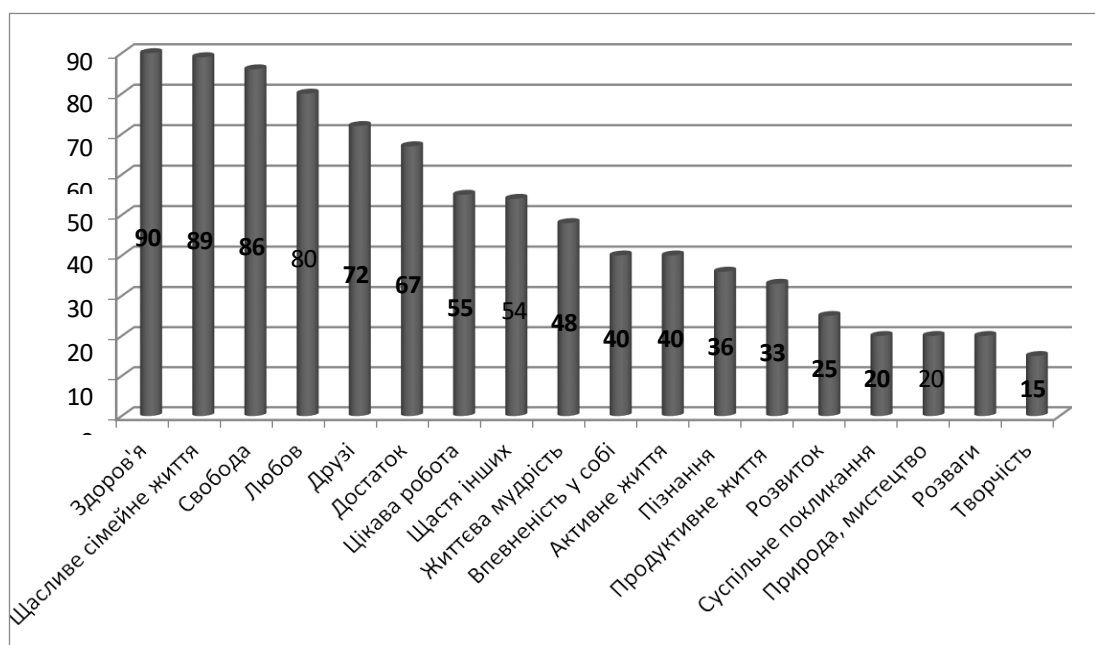

Рис. 3.2. Термінальні цінності студентів

Домінування цінності «здоров'я» є закономірним результатом впливу воєнного стану на психоемоційний стан молоді. В умовах постійної небезпеки та стресу здоров'я починає сприйматися не лише як фізичний стан людини, а і як основа психологічної стабільності та можливості реалізовувати власні життєві плани.

Високий рівень значущості цінності «свобода» свідчить про посилення громадянської свідомості студентської молоді, усвідомлення важливості

незалежності держави та права людини на вільне життя. Для сучасної молоді свобода асоціюється не лише із політичною незалежністю держави, а й із можливістю вільного самовираження, професійного розвитку та побудови власного майбутнього.

Значущість любові, дружби та сімейних цінностей вказує на посилення ролі емоційної підтримки у житті студентської молоді. В умовах війни міжособистісні взаємини стають важливим ресурсом психологічної підтримки та подолання емоційної напруги.

Цікавим є також той факт, що для значної частини респондентів важливою цінністю є «щастя інших». Це свідчить про розвиток у молоді гуманістичних і просоціальних установок, орієнтації на взаємодопомогу, підтримку та відповідальність за інших людей.

Водночас менш значущими виявилися такі цінності, як творчість, розваги, краса природи та мистецтва. Подібна тенденція пояснюється тим, що в умовах воєнного стану молодь змушена концентрувати увагу на базових потребах безпеки та психологічного виживання, тоді як естетичні та творчі потреби тимчасово відходять на другий план.

Аналіз інструментальних цінностей студентської молоді, представлений у таблиці 3.3 та на рисунку 3.3, показав, що домінуючими для респондентів є терпимість, тверда воля, незалежність, сміливість у відстоюванні власної думки, чуйність та відповідальність.

Таблиця 3.3

Інструментальні цінності студентів

Інструментальні цінності	Результати у %
1. Вихованість	67 %
2. Старанність	60 %
3. Життєрадісність	49 %
4. Акуратність, порядок у справах	45 %
5. Освіченість	65 %
6. Незалежність	86 %

7. Відповідальність	74 %
8. Раціоналізм	50 %
9. Самоконтроль	68 %
10. Високі запити	15 %
11. Чесність	70 %
12. Непримиренність до недоліків у собі та інших	40 %
13. Широта поглядів	51 %
14. Терпимість	90 %
15. Тверда воля	90 %
16. Сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	86 %
17. Ефективність у справах	55 %
18. Чуйність	82 %

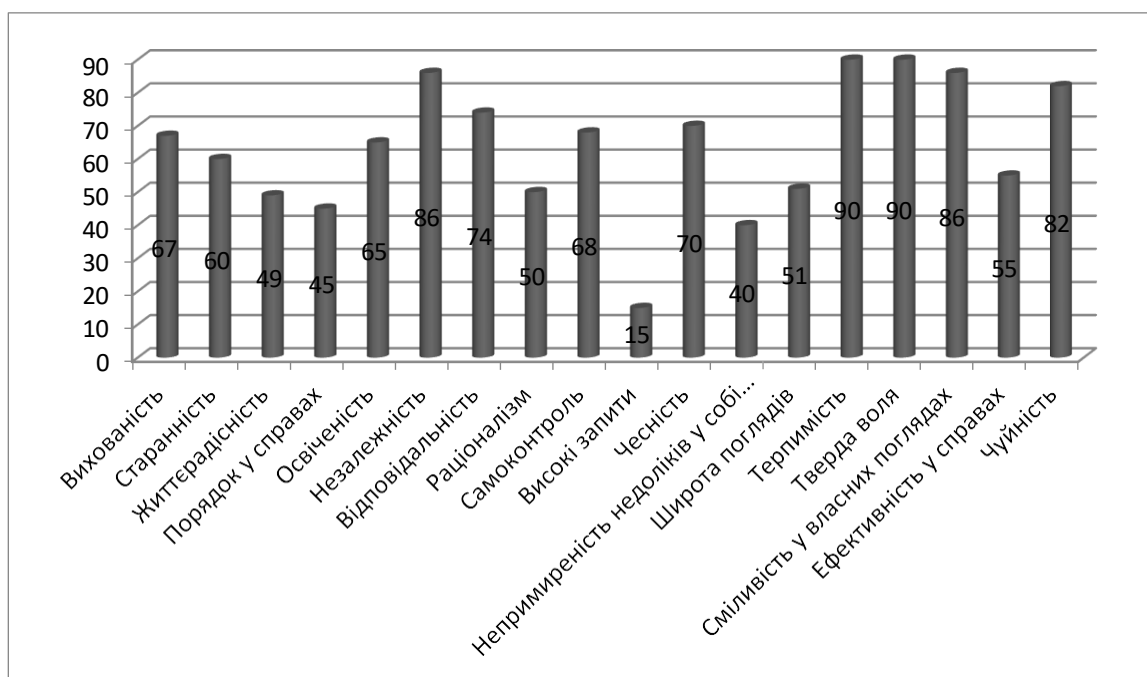

Рис. 3.3. Інструментальні цінності студентів

Такі результати свідчать про те, що в умовах воєнного стану молодь дедалі більше цінує особистісні якості, які допомагають адаптуватися до кризових ситуацій, підтримувати інших людей та зберігати внутрішню

стійкість. Терпимість і чуйність відображають прагнення молоді до взаєморозуміння, підтримки та емоційної згуртованості. Тверда воля та сміливість у відстоюванні власної позиції свідчать про зростання внутрішньої відповідальності та громадянської активності студентської молоді.

Менш значущими виявилися такі інструментальні цінності, як високі запити, ефективність у справах, акуратність та життєрадісність. Це може бути пов'язано із загальним емоційним виснаженням молоді, високим рівнем тривожності та необхідністю адаптації до складних життєвих умов.

Наступним етапом дослідження стало визначення рівня сформованості ціннісних орієнтацій студентської молоді. Результати, представлені у таблиці 3.4 та на рисунку 3.4, свідчать про те, що у більшості здобувачів вищої освіти ціннісні орієнтації є сформованими.

Таблиця 3.4

Результати визначення сформованості ціннісних орієнтацій»

Стан	Результати, %
Сформовані	91 %
Формуються	7 %
Несформовані	2 %

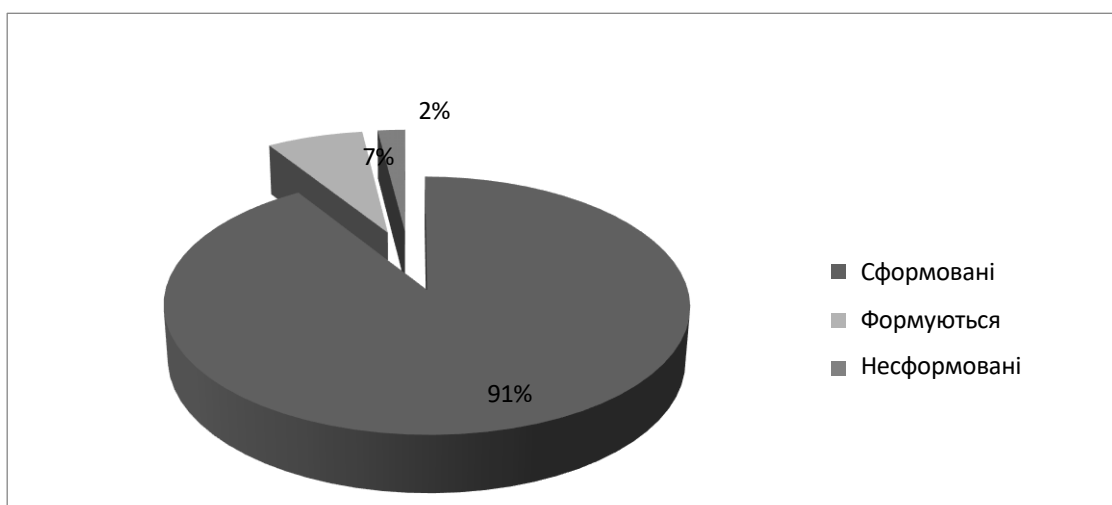

Рис. 3.4. Результати визначення сформованості ціннісних орієнтацій

Отримані результати дозволяють стверджувати, що сучасна студентська молодь здатна усвідомлено визначати власні життєві пріоритети, переосмислювати їх відповідно до соціальних умов та адаптуватися до сучасних викликів. Водночас наявність респондентів із недостатньо сформованими ціннісними орієнтаціями свідчить про необхідність посилення соціально-педагогічної підтримки молоді та створення умов для розвитку її ціннісно-сміслової сфери.

Особливу цінність для дослідження мало використання методики «Незакінчені речення», результати якої представлені у таблиці 3.5. Використання проєктивного підходу дозволило отримати більш емоційні, індивідуалізовані та змістовні відповіді студентської молоді.

Таблиця 3.5

Результати дослідження за методикою «Незакінчені речення»

<i>Цінності – це ...</i>	<i>Мої життєві цінності – це ...</i>	<i>Неприйнятні для мене цінності...</i>
Повага до себе	Сім'я, здоров'я	Ненависть та зневіра
Надія	Життя	Гроші, влада
Підтримка близької людини	Родина і друзі	Зрада
Згуртованість в тяжкі часи	Моє життя та близьких для мене людей, здоров'я	Образа, зрада, приниження
Почуття	Мотивація та підтримка, здоров'я	Образи, нехтування життєвими цінностями
Любов і повага	Життя	Критика, нерозуміння
Незалежність моєї країни	Сім'я, щастя,	Робота, гроші, слабкість
Справедливість	Сім'я, здоров'я	Приниження

Моє походження	Плани на майбутнє, здоров'я, родина, друзі	Брехня, зло
Духовність	Здоров'я родини та дорогих для мене людей	Змушення до чогось
Кохання	Мрії, життєва мета	Насильство, слабкість
Віра в краще	Щастя, здоров'я, родина	Байдужість
Добро	Життя	Байдуже ставлення до здоров'я
Діти, життя	Сім'я, прощення, розуміння	Самотність, проблеми
Допомога один одному	Матеріальне забезпечення. життя	Помста, образи, апатія
Справедливість	Сім'я, умови життя, здоров'я	Тримати зло на когось
Продовження роду	Співчуття, довіра, сім'я	Страх
Дім, сім'я	Розуміння, піклування, підтримка, життя, сім'я	Бідність, байдужість
Життя	Життя, плани на майбутнє	Зрада, кривда
Підтримка, розуміння	Безтурботне життя, сім'я	Аморальність, нехтування інтересами іншого
Кохання, здоров'я	Щастя, мирне життя	Фізична розправа
Життя – моє і близьких	Любов, дружба, здоров'я, родина	Брехня, приниження, зрада
Ідеї або те, що мене надихає	Сприятливі умови життя	На якій мові розмовляє сусід
Мій внутрішній світ	Життя, родина	Зло та байдужість
Життя	Мир в країні де я живу	Помста за минуле
Благодійність	Робота, достаток, сім'я	Негативні емоції та почуття

Чесність	Благодійність, здоров'я	Расизм
Патріотизм	Життя, родина, безпека	Страх, невпевненість у наступному дні
Соціальна справедливість	Допомога бідним, підтримка, сім'я	Що думають про мене інші
Життєва позиція	Вірність, життя, безпека, сім'я	Критика, приниження
Бажання, пріоритети	Життя, віра, здоров'я	Фізична розправа
Щось дуже важливе для людини	Довіра, дружба, життя	Нехтування своїм здоров'ям
Закони моєї країни	Незалежність, мирне життя	Помста, жорстокість
Моральність та приємні емоції	Надійність в тяжкі часи, здоров'я	Лінь, зневіра, кривда
Соціальна справедливість	Чесність, правда, здоров'я, родина	Брехня, зло
Матеріальне і духовне	Моя віра в себе і свої сили, добробут	Ненавість
Благодійність	Турбота, підтримка, моральність, здоров'я	Байдужість
Матеріальне забезпечення	Мир навколо, життя, здоров'я, сім'я	Неповага, помста
Важливі матеріальні і фізіологічні речі	Умови мого життя та щастя, здоров'я	Невміння пробачати, бідність, байдужість
Це все найкраще, що є в людині	Справедливість, допомога іншим, повага	Грубість, ненавість, образи
Віра в краще	Життя, безпека, сім'я	Домашні сварки, невпевненість у майбутньому
Патріотизм	Допомога моїй країні	Домінування людьми

Те, що задовольняє потреби	Особистий успіх, життя, сім'я	Людська неповага
Все, що стимулює	Життя, самостійність	Аморальність
Мирне життя	Родина, діти, життя	Насильство, байдужість
Добробут	Моя країна, життя	Зрада
Світле майбутнє	Життя	Багатство
Мир	Здоров'я, патріотизм, віра в краще, незалежність	Брехня
Можливості	Чесність, доброта	Зрада
Все хороше, що є в житті	Життя, здоров'я, родина	Зло, знущання
Благополуччя моєї родини	Життя, безпека, родина	Зневага, антипатія
Справедливість	Мій статус в житті, здоров'я	Стан моєї країни під час війни
Родина	Життя – моє та інших	Жорстокість
Безпека життя	Близькі люди	Критика, грубість
Мета життя	Мотивація, віра у себе, життя	Образи, проблеми
Жити у мирі	Здоров'я, сили, родина	Труднощі
Мої цілі в житті	Мрії, мотивація, сім'я	Прийняття
Жити в злагоді	Підтримка близьких людей	Зрада, зло
Мирне життя	Життя, родина	Самотність

Аналіз відповідей респондентів показав, що поняття «цінності» студенти найчастіше пов'язують із сім'єю, життям, підтримкою близьких, любов'ю, свободою, миром, чесністю, справедливістю та безпекою. Відповіді студентів свідчать про те, що в умовах війни особливої значущості

набувають цінності міжособистісної підтримки, довіри, єдності та моральної стійкості.

Серед неприйнятних для студентської молоді явищ найчастіше називалися зрада, насильство, жорстокість, байдужість, брехня, ненависть та приниження. Це свідчить про високий рівень чутливості молоді до проблем моральності, справедливості та гуманного ставлення до людини.

Результати дослідження також показали, що війна значною мірою вплинула на переосмислення студентською молоддю понять миру, свободи, підтримки, життя та безпеки. Молодь дедалі більше орієнтується на цінності, пов'язані із збереженням людського життя, підтримкою близьких людей, єдністю суспільства та вірою у майбутнє.

Отже, результати кількісного та якісного аналізу дослідження засвідчили, що сучасні соціальні умови та виклики воєнного стану суттєво впливають на формування і трансформацію ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. Найбільш значущими цінностями для студентської молоді в умовах війни є життя, здоров'я, свобода, сім'я, підтримка близьких людей, громадянська відповідальність, взаємодопомога та моральна стійкість. Проведене дослідження підтвердило, що в умовах суспільної нестабільності молодь дедалі більше орієнтується на загальнолюдські та гуманістичні цінності, які забезпечують внутрішню стабільність, психологічну підтримку та здатність адаптуватися до сучасних викликів.

3.3. Соціально-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану

Повномасштабна війна стала одним із найпотужніших чинників трансформації життєвого простору українського суспільства. Її вплив проявляється не лише в економічній, політичній чи безпековій сферах, а й у зміні внутрішнього світу людини, її життєвих пріоритетів, емоційного стану,

уявлень про майбутнє та характеру соціальної взаємодії. Особливо відчутним цей вплив є для студентської молоді, яка перебуває на етапі активного професійного самовизначення, формування світоглядної позиції, моральних переконань і системи ціннісних орієнтацій.

З початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року суттєвих змін зазнало освітнє середовище закладів вищої освіти. Війна спричинила руйнування освітньої інфраструктури, вимушене переміщення студентів і викладачів, перехід значної частини освітнього процесу в дистанційний або змішаний формат, посилення психологічної напруги та невизначеності майбутнього [22, с. 12]. У таких умовах освітнє середовище університету виконує не лише навчальну функцію, а й важливу соціально-педагогічну, підтримувальну та ціннісно-формувальну роль.

У процесі дослідження встановлено, що студентська молодь є однією з найбільш активних і мобільних соціальних груп. Саме молоді люди швидко реагують на суспільні виклики, долучаються до волонтерських ініціатив, благодійної діяльності, громадських проєктів, допомоги військовослужбовцям, внутрішньо переміщеним особам та людям, які постраждали внаслідок війни. Частина студентів усвідомлено обирає професійну траєкторію, пов'язану з психологічною, соціальною, педагогічною чи гуманітарною допомогою людям.

Водночас війна посилює ризики емоційного виснаження, тривожності, втрати відчуття безпеки, невпевненості у майбутньому та порушення звичних соціальних зв'язків. Саме тому формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану не може відбуватися стихійно. Воно потребує цілеспрямованого соціально-педагогічного супроводу, створення безпечного освітнього середовища, підтримки студентської спільноти та використання спеціально дібраних форм групової роботи.

За результатами теоретичного й емпіричного аналізу визначено соціально-педагогічні умови, які сприяють формуванню позитивної системи

ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому середовищі університету.

Першою умовою є підтримка студентської спільноти. Йдеться про створення такого освітнього простору, у якому здобувачі вищої освіти можуть спілкуватися, обмінюватися досвідом, висловлювати власні думки, отримувати емоційну підтримку та відчувати належність до академічної спільноти. В умовах війни саме підтримувальне середовище допомагає молоді зберігати психологічну рівновагу, долати ізоляваність і формувати досвід взаємодопомоги.

Другою умовою є допомога студентам у пошуку особистісної значущості та усвідомленні власних життєвих цінностей. У кризових обставинах молодій людині важливо не лише реагувати на зовнішні події, а й розуміти, що саме є для неї внутрішньою опорою. До таких опор належать сім'я, здоров'я, свобода, мир, професійне становлення, підтримка близьких людей, громадянська відповідальність і віра у майбутнє. Усвідомлення цих цінностей допомагає студентам краще орієнтуватися у власних рішеннях і життєвих виборах.

Третьою умовою є розвиток резильєнтності. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває здатність молоді адаптуватися до складних життєвих обставин, зберігати емоційну стійкість, знаходити ресурси для продовження навчання, професійного розвитку та соціальної активності. Розвиток резильєнтності передбачає формування навичок саморегуляції, підтримки власного психологічного стану, здатності звертатися по допомогу та приймати підтримку від інших.

Четвертою умовою є виховання толерантності, емпатії та співчуття. Війна загострює переживання втрат, несправедливості, болю та невизначеності, тому студентська молодь потребує розвитку здатності розуміти інших людей, підтримувати тих, хто переживає складні життєві обставини, поважати людську гідність і зберігати гуманістичне ставлення до людини навіть у кризових умовах.

П'ятою умовою є соціально-педагогічна підтримка здобувачів вищої освіти. Вона передбачає діяльність викладачів, кураторів академічних груп, соціальних педагогів, психологів і студентських організацій, спрямовану на зміцнення життєвих цінностей молоді, розвиток громадянської позиції, профілактику соціально-психологічних труднощів та підтримку позитивної соціалізації студентів.

Зазначені умови реалізуються на основі принципів довіри, турботи, безпеки, поваги до особистості, підтримки мотивації, когнітивного розвитку, самореалізації та творчості. Важливо, щоб процес формування ціннісних орієнтацій не зводився лише до інформування студентів про моральні чи громадянські цінності. Він має передбачати активне включення молоді у рефлексивну, комунікативну, творчу та соціально значущу діяльність.

В умовах воєнного стану та дистанційного або змішаного навчання у студентів можуть виникати соціально-психологічні труднощі: підвищена тривожність, страх, емоційне виснаження, невпевненість у майбутньому, втрата мотивації до навчання. Подолання цих труднощів потребує розвитку емоційного інтелекту, взаємної підтримки, інформаційної гігієни, здатності організовувати режим сну й відпочинку, підтримувати зв'язок із близькими людьми та зберігати віру у власні сили й майбутнє.

З метою практичного забезпечення визначених соціально-педагогічних умов у межах дослідження було запропоновано програму тренінгових вправ «Життєві цінності. Ціннісні орієнтації сучасної молоді» для студентів віком 18–23 років. Програма мала соціально-педагогічну та корекційно-розвивальну спрямованість і була розрахована на 1,5–2 години групової роботи.

Метою програми було створення умов для усвідомлення студентами власних життєвих цінностей, розвитку рефлексії, формування навичок групової взаємодії, емоційної відкритості, відповідального ставлення до життя, здоров'я, безпеки, сім'ї та майбутньої професійної самореалізації.

Для проведення програми використовувалися папір, стікери, олівці, кольорові олівці, скляна банка, великі камінці, галька та пісок. Такий набір матеріалів давав можливість поєднати вербальну, символічну, творчу та рефлексивну роботу студентів.

На початку тренінгу учасників ознайомлювали з правилами групової взаємодії. До них належали добровільність участі, повага до думки кожного, доброзичливість, активне слухання, конфіденційність, право не відповідати на запитання, якщо воно викликає внутрішній дискомфорт. Такий вступний етап був необхідним для створення психологічно безпечної атмосфери.

Далі студентам пропонувалося коротке обговорення змісту основних понять. Цінності пояснювалися як явища, смисли, переконання або властивості, що мають для людини особистісне значення та впливають на її життєвий вибір. Ціннісні орієнтації розглядалися як елементи мотиваційної структури особистості, що визначають цілі, мотиви, соціальні установки та поведінку людини. Життєві цінності подавалися як внутрішній орієнтир, за допомогою якого людина оцінює власні вчинки, приймає рішення та вибудовує життєву стратегію.

Першою у програмі використовувалася вправа «Цінності життя». Вона була розрахована на 50 хвилин і передбачала використання скляної банки, великих камінців, гальки та піску. Метою вправи було формування у студентів цілісного уявлення про ієрархію життєвих цінностей та розвиток уміння визначати, які життєві пріоритети є основними, а які мають другорядний характер.

Під час виконання вправи тренер поступово наповнював скляну банку великими камінцями, галькою та піском. Кожен етап супроводжувався обговоренням із групою. Великі камінці символізували найважливіші життєві цінності: життя, здоров'я, сім'ю, любов, підтримку близьких людей, мир і свободу. Галька уособлювала важливі, але не визначальні сфери життя: навчання, роботу, матеріальне забезпечення, захоплення. Пісок символізував

дрібні повсякденні справи, які часто забирають час і увагу, але не завжди мають справжню життєву вагу.

Після виконання вправи студенти обговорювали, які «великі камінці» є у їхньому житті, що вони вважають галькою, а що піском. Це дозволяло учасникам усвідомити, що життєві цінності мають різну вагу і потребують правильної ієрархізації. За допомогою цієї вправи можна сформувати у студентів розуміння того, що базові цінності мають бути збережені навіть у складних обставинах, а також розвинути навички рефлексії та відповідального життєвого вибору.

Другою використовувалася вправа «Особисті життєві цінності». Вона була розрахована на 20 хвилин. Для її проведення використовувалися папір і кольорові олівці. Метою вправи було формування вміння визначати власні життєві цінності, усвідомлювати їхній зміст та аналізувати, як вони впливають на поведінку і життєві рішення людини.

Учасникам пропонувалося уявити предмет або простір, у якому можна було б зберігати найцінніше. Це могла бути скриня, сейф, дім, серце, символічний простір пам'яті чи інший образ. На аркуші студенти зображували цей предмет і вписували або замальовували в ньому власні життєві цінності. Після завершення творчої частини відбувалося обговорення, під час якого учасники пояснювали, чому саме ці цінності були для них важливими.

Ця вправа була спрямована на розвиток самопізнання, емоційної відкритості та усвідомленого ставлення до життя. За її допомогою можна з'ясувати, які цінності студенти називають першими, як вони пояснюють їхню значущість, чи пов'язують вони свої цінності із сім'єю, здоров'ям, миром, майбутньою професією, країною або особистісним розвитком.

Третьою застосовувалася вправа «Цінністю для людини може бути...». Її тривалість становила 10 хвилин. Метою вправи було підготувати студентів до активної групової роботи, створити комфортну атмосферу, сприяти згуртованості групи та активізувати роздуми про зміст поняття «цінність».

Під час виконання вправи студенти по черзі продовжували фразу «Цінністю для людини може бути...». Відповіді могли стосуватися як матеріальних, так і духовних, моральних, професійних, громадянських чи сімейних цінностей. Такий формат допомагав швидко включити учасників у роботу, зменшити напруження та показати різноманітність ціннісних уявлень у групі.

За допомогою цієї вправи можна отримати первинне уявлення про те, які цінності найчастіше актуалізуються у студентів, які поняття вони пов'язують із особистим благополуччям, майбутнім і соціальною взаємодією.

Четвертою використовувалася вправа «Всесвіт моїх маленьких цінностей». Вона була розрахована на 15 хвилин. Метою вправи було допомогти студентам усвідомити значення повсякденних радощів, індивідуальних уподобань і малих ресурсів, які підтримують людину в складних життєвих умовах.

Студентам пропонувалося створити умовну карту власного внутрішнього всесвіту та позначити на ній «планети» маленьких цінностей. До них належали улюблене заняття, улюблений колір, місце відпочинку, запах, гра, одяг, музика, пора року, уміння, яким студент пишається, а також людина, якою він захоплюється. Така форма роботи дозволяла звернути увагу не лише на великі життєві цілі, а й на ті повсякденні речі, які створюють відчуття радості, стабільності й особистого ресурсу.

Вправа була спрямована на формування позитивного емоційного досвіду, розвиток уважності до власного внутрішнього стану та пошук джерел психологічної підтримки. За її допомогою можна допомогти студентам побачити, що навіть у кризових умовах людина має особисті ресурси, які підтримують її життєстійкість.

П'ятою застосовувалася вправа «Цінності». Вона була розрахована на 5–6 хвилин і мала рефлексивно-аналітичний характер. Метою вправи було визначення найвищих життєвих пріоритетів студентів і усвідомлення того,

які цінності залишаються для людини визначальними навіть у ситуації складного вибору.

Учасникам пропонувалося записати на смужках паперу десять понять, без яких їхнє життя втратило б сенс. Потім моделювалася умовна складна життєва ситуація, у якій студент мав відмовитися від частини записаних цінностей і залишити лише найважливіші. Такий прийом не мав на меті створити емоційний тиск, а використовувався як спосіб усвідомити глибинну ієрархію власних життєвих орієнтирів.

Після виконання вправи учасники аналізували, які цінності вони залишили і чому саме їх вважають незамінними. За допомогою цієї вправи можна виявити справжні життєві пріоритети студентів, визначити, наскільки значущими для них є життя, здоров'я, сім'я, свобода, безпека, мир, професійна самореалізація та підтримка близьких людей.

Шостою у програмі була вправа «Мозковий штурм». Її тривалість становила 7–10 хвилин. Метою вправи було визначення рис характеру доброї людини, розвиток моральної рефлексії, формування гуманістичних орієнтирів, емпатії та поваги до інших людей.

Студенти працювали у групах і протягом обмеженого часу називали якомога більше рис характеру, які, на їхню думку, властиві добрій людині. Після цього результати груп порівнювалися та обговорювалися. У процесі обговорення акцент робився на таких якостях, як довіра, повага, відповідальність, справедливість, турботливість, громадянськість, чесність і чуйність.

За допомогою цієї вправи можна розвивати моральне мислення студентів, формувати уявлення про зв'язок між цінностями та поведінкою людини, показати, що життєві цінності проявляються не лише у словах, а насамперед у вчинках, ставленні до інших людей і готовності діяти відповідально.

Сьомою використовувалася вправа «Мішок щастя». Вона була розрахована на 10 хвилин. Метою вправи було формування у студентів

усвідомлення життєвих цінностей як основи бачення власної життєвої перспективи, а також розвиток позитивного ставлення до майбутнього.

Під час виконання вправи студенти записували на стікерах, що саме потрібно їм для відчуття щастя. Після цього відповіді обговорювалися у колі, а стікери умовно складалися у «мішок щастя». Така форма роботи давала можливість побачити, що для більшості учасників щастя пов'язане не лише з матеріальними речами, а передусім із миром, здоров'ям, любов'ю, підтримкою, безпекою, родиною, дружбою та можливістю реалізовувати власні плани.

Вправа сприяла розвитку емоційної відкритості, позитивного мислення та здатності бачити особисті ресурси навіть у складних обставинах. За її допомогою можна підтримати студентів у пошуку внутрішніх опор і сформулювати розуміння того, що щастя має ціннісну основу.

Завершальним елементом програми було обговорення притчі «Найважливіші речі». Її використання мало на меті узагальнити зміст попередніх вправ і допомогти студентам ще раз осмислити ієрархію життєвих пріоритетів. Притча розглядалася не як художній додаток, а як рефлексивний матеріал для аналізу того, які життєві цінності є основними, які є важливими, але другорядними, а які належать до щоденних дрібниць.

Під час обговорення студентам пропонувалося визначити, які цінності у їхньому житті можна порівняти з великим камінням, які – з дрібним камінням, а які – з піском. Також учасники аналізували, у якому порядку вони «наповнюють» власне життя і чи достатньо уваги приділяють найважливішим цінностям.

Рефлексивне обговорення притчі дозволило закріпити головну ідею тренінгу: життя, здоров'я, безпека, сім'я, мир, людська гідність і підтримка близьких людей є тими цінностями, які мають становити основу життєвої стратегії особистості.

Проведення програми тренінгових вправ засвідчило, що соціально-педагогічна робота зі студентською молоддю має бути спрямована не лише

на інформування про цінності, а й на створення умов для їх особистісного переживання, осмислення та прийняття. Саме тренінгові вправи дали можливість студентам активно включитися у процес самопізнання, побачити різні рівні власних цінностей, порівняти свої погляди з позиціями інших учасників і сформувати більш усвідомлене ставлення до життєвого вибору.

Отже, соціально-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану мають охоплювати підтримку студентської спільноти, пошук особистісних смислів, розвиток резильєнтності, виховання толерантності й емпатії та системний соціально-педагогічний супровід. Реалізація програми тренінгових вправ «Життєві цінності. Ціннісні орієнтації сучасної молоді» показала, що групова рефлексивна, творча й дискусійна робота сприяє усвідомленню студентами власних життєвих пріоритетів, зміцненню моральних орієнтирів, розвитку емоційної стійкості та формуванню відповідального ставлення до життя, здоров'я, сім'ї, свободи, миру й майбутньої професійної самореалізації.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

У процесі дослідження особливостей формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану встановлено, що сучасне освітнє середовище університету виконує не лише навчальну, а й важливу соціально-педагогічну, підтримувальну та ціннісно-формувальну функцію. Війна суттєво вплинула на систему життєвих пріоритетів студентської молоді, спричинила переосмислення значущості життя, здоров'я, свободи, безпеки, сімейних взаємин, громадянської відповідальності та підтримки близьких людей.

У межах підрозділу 3.1 було обґрунтовано організацію емпіричного дослідження та визначено його основні етапи. Дослідження проводилося на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Рівненського інституту Київського університету права Національної академії

наук України. До участі були залучені студенти віком від 18 до 23 років. Організація дослідницької роботи здійснювалася відповідно до принципів наукової об'єктивності, добровільності участі, конфіденційності та етичності.

У процесі дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних методів, що забезпечило всебічне вивчення проблеми формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. До основних методів належали спостереження, бесіда, анкетування, тестування, аналіз результатів діяльності, порівняння та узагальнення отриманих даних. Використання комплексу психодіагностичних методик дозволило дослідити структуру життєвих цінностей, особливості ціннісно-мотиваційної сфери особистості та характер трансформації життєвих пріоритетів молоді в умовах воєнного стану.

У підрозділі 3.2 здійснено кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження. Аналіз отриманих даних підтвердив, що сучасні соціальні умови суттєво впливають на процес формування та трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді. Встановлено, що в умовах війни для більшості здобувачів вищої освіти домінуючого значення набувають базові життєві цінності – життя, здоров'я, мир, свобода, сім'я, підтримка близьких людей та психологічна безпека.

Результати дослідження засвідчили, що сучасна молодь дедалі більше орієнтується на гуманістичні та просоціальні цінності. Значна частина студентів виявляє готовність до взаємодопомоги, участі у волонтерській діяльності, підтримки інших людей та активної громадянської позиції. Водночас встановлено, що матеріальні та статусні цінності хоча й залишаються важливими для студентської молоді, однак уже не займають провідного місця у структурі життєвих пріоритетів.

У процесі кількісного аналізу результатів дослідження виявлено, що найбільш значущими термінальними цінностями для студентської молоді є здоров'я, любов, свобода, щасливе сімейне життя, наявність вірних друзів та

мир. Домінування саме цих цінностей свідчить про посилення потреби молоді у стабільності, емоційній підтримці та захищеності.

Аналіз інструментальних цінностей дозволив визначити, що в умовах воєнного стану молодь особливо високо оцінює такі особистісні якості, як відповідальність, терпимість, чуйність, сміливість у відстоюванні власної позиції, незалежність та здатність до підтримки інших людей. Це свідчить про формування у студентської молоді моральної стійкості, громадянської свідомості та готовності до соціальної взаємодії.

Якісний аналіз результатів дослідження дозволив встановити, що війна значною мірою вплинула на емоційний стан молоді та її ставлення до життя. Студенти частіше акцентують увагу на значущості підтримки близьких людей, миру, свободи, безпеки та людської гідності. Для більшості респондентів неприйнятними є жорстокість, байдужість, насильство, брехня та несправедливість. Такі результати свідчать про актуалізацію моральних і гуманістичних цінностей у свідомості сучасної молоді.

У підрозділі 3.3 було визначено соціально-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану. Встановлено, що ефективність формування позитивної системи життєвих цінностей значною мірою залежить від створення психологічно безпечного освітнього середовища, підтримки студентської спільноти, розвитку резильєнтності, формування толерантності, емпатії та організації соціально-педагогічного супроводу молоді.

Особливого значення в умовах війни набуває діяльність викладачів, кураторів академічних груп, психологів, соціальних педагогів та студентських організацій, спрямована на підтримку молоді, розвиток її життєстійкості, громадянської відповідальності та моральної стійкості. Саме освітнє середовище університету виступає важливим простором формування гуманістичних цінностей, розвитку соціальної активності та підтримки психологічного благополуччя студентів.

У межах підрозділу 3.3 було розроблено та апробовано програму тренінгових вправ «Життєві цінності. Ціннісні орієнтації сучасної молоді», спрямовану на розвиток рефлексії, самопізнання, емоційної відкритості, моральної відповідальності та усвідомлення студентами власних життєвих пріоритетів.

Програма включала комплекс вправ рефлексивного, дискусійного та творчого характеру. Використання вправи «Цінності життя» дозволило студентам усвідомити ієрархію життєвих цінностей та значущість базових життєвих орієнтирів. Вправа «Особисті життєві цінності» сприяла розвитку самопізнання та усвідомленню власних життєвих пріоритетів. Вправи «Цінністю для людини може бути...» та «Всесвіт моїх маленьких цінностей» допомогли учасникам проаналізувати власну систему цінностей, визначити джерела внутрішньої підтримки та усвідомити значущість повсякденних позитивних переживань.

Використання вправи «Цінності» дозволило студентам визначити найбільш значущі життєві пріоритети та усвідомити справжню цінність життя, здоров'я, свободи, сім'ї та миру. Вправа у форматі мозкового штурму була спрямована на формування моральних якостей, розвиток емпатії, толерантності та поваги до інших людей. Вправа «Мішок щастя» сприяла формуванню позитивного бачення майбутнього, усвідомленню власних джерел щастя та розвитку позитивного мислення.

Результати реалізації тренінгової програми засвідчили, що використання соціально-педагогічних вправ у роботі зі студентською молоддю сприяє розвитку емоційної стійкості, рефлексії, гуманістичних цінностей, моральної відповідальності та усвідомленого ставлення до власного життя. Участь у програмі допомогла студентам глибше усвідомити власні життєві пріоритети, переосмислити значущість міжособистісної підтримки та сформувати більш відповідальне ставлення до власного майбутнього.

Результати проведеного дослідження підтвердили, що формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є складним, багатогранним і динамічним процесом, який потребує системного соціально-педагогічного супроводу. Встановлено, що сучасна студентська молодь дедалі більше орієнтується на гуманістичні, моральні та громадянські цінності, а освітнє середовище університету виступає важливим чинником підтримки психологічного благополуччя, розвитку життєстійкості та формування позитивної системи життєвих орієнтирів особистості.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне теоретичне та емпіричне дослідження динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження обумовлена глибокими суспільними трансформаціями, які відбуваються в Україні внаслідок повномасштабної війни, та необхідністю осмислення впливу сучасних соціальних викликів на систему життєвих цінностей студентської молоді. У процесі дослідження підтверджено, що саме система ціннісних орієнтацій визначає життєву спрямованість особистості, її соціальну активність, моральні установки, професійні пріоритети та характер взаємодії із суспільством.

Відповідно до першого завдання дослідження здійснено теоретичний аналіз проблеми динаміки ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану. На основі аналізу наукової літератури уточнено сутність базових понять дослідження – «цінність», «ціннісні орієнтації», «потреби», «життєві пріоритети», «соціалізація», «ціннісно-смилова сфера особистості». Встановлено, що цінності виступають особистісно значущими орієнтирами, які визначають ставлення людини до себе, інших людей, суспільства, професійної діяльності та власного майбутнього. Ціннісні орієнтації розглядаються як складна багаторівнева система життєвих пріоритетів особистості, що формується у процесі соціалізації та виконує регулятивну функцію у поведінці людини.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив встановити, що система ціннісних орієнтацій студентської молоді формується під впливом комплексу соціальних, культурних, психологічних, економічних та освітніх чинників. Доведено, що саме освітнє середовище університету виступає важливим простором формування світоглядних позицій, моральних переконань, професійної спрямованості та громадянської відповідальності молоді. Особливої значущості проблема формування цінностей набуває в умовах

воєнного стану, коли молодь переживає переосмислення життєвих пріоритетів, зміну ставлення до безпеки, свободи, міжособистісної підтримки, професійного майбутнього та громадянської позиції.

У процесі теоретичного аналізу з'ясовано, що ціннісні орієнтації сучасної молоді характеризуються динамічністю, багатовимірністю та здатністю трансформуватися відповідно до суспільних змін і життєвого досвіду особистості. Встановлено, що в умовах війни особливо актуалізуються гуманістичні, морально-патріотичні та громадянські цінності, посилюється значущість людського життя, свободи, миру, підтримки близьких людей, відповідальності та національної єдності.

Відповідно до другого завдання дослідження визначено пріоритетні ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти в умовах сучасних суспільних реалій. Установлено, що для сучасної студентської молоді найбільш значущими є цінності життя, здоров'я, сім'ї, безпеки, міжособистісної підтримки, професійної самореалізації, свободи та соціальної стабільності. Доведено, що в умовах воєнного стану відбувається переоцінка життєвих пріоритетів, унаслідок чого матеріальні та статусні цінності поступово відходять на другий план, а провідного значення набувають моральні, гуманістичні та громадянські орієнтири.

Аналіз наукових джерел та результатів емпіричного дослідження засвідчив, що сучасна молодь дедалі більше орієнтується на цінності взаємодопомоги, відповідальності, підтримки інших людей, соціальної активності та громадянської свідомості. Водночас для частини студентської молоді залишаються важливими цінності професійного успіху, фінансової стабільності, особистісного розвитку та психологічного благополуччя. Це свідчить про складний і суперечливий характер сучасної системи ціннісних орієнтацій молоді, у якій поєднуються як прагматичні, так і духовно-моральні життєві установки.

Відповідно до третього завдання роботи емпірично досліджено динаміку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому

середовищі університету в умовах війни. Емпіричне дослідження здійснювалося на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Рівненського інституту Київського університету права Національної академії наук України. У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів: спостереження, бесіду, анкетування, тестування, аналіз результатів діяльності, порівняння та узагальнення отриманих результатів.

Застосування психодіагностичних методик дозволило визначити особливості структури ціннісних орієнтацій студентської молоді, виявити домінантні життєві пріоритети, особливості мотиваційно-ціннісної сфери особистості та характер змін у системі життєвих орієнтирів молоді в умовах війни. Результати дослідження засвідчили, що для більшості респондентів найбільш значущими є такі цінності, як здоров'я, сім'я, любов, свобода, мир, підтримка близьких людей, людська гідність та психологічна безпека.

Емпіричне дослідження підтвердило, що умови воєнного стану суттєво впливають на емоційний стан, життєві установки та систему цінностей студентської молоді. У респондентів посилилася значущість гуманістичних, моральних і громадянських цінностей, зросла увага до питань безпеки, соціальної підтримки, відповідальності, взаємодопомоги та національної єдності. Водночас дослідження показало, що війна актуалізувала у молоді потребу в емоційній стабільності, підтримці соціального оточення та впевненості у майбутньому.

Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження дозволив встановити, що сучасна студентська молодь характеризується достатнім рівнем сформованості моральних і гуманістичних цінностей, готовністю до соціальної взаємодії, проявів емпатії, взаємопідтримки та громадянської активності. Значна частина студентів виявляє прагнення до участі у волонтерській діяльності, підтримки інших людей та активної соціальної позиції. Це свідчить про посилення значущості громадянських та морально-патріотичних орієнтирів у структурі цінностей молоді.

Відповідно до четвертого завдання дослідження обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування та розвитку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в освітньому середовищі університету в умовах воєнного стану. Встановлено, що ефективність формування позитивної системи життєвих цінностей студентської молоді залежить від створення психологічно безпечного освітнього середовища, підтримки міжособистісної взаємодії, розвитку життєстійкості, формування гуманістичних цінностей та організації соціально-педагогічного супроводу молоді.

У межах дослідження розроблено та апробовано комплекс соціально-педагогічних вправ і тренінгових занять, спрямованих на розвиток рефлексії, самопізнання, емоційної стійкості, моральної відповідальності та усвідомлення власних життєвих пріоритетів студентської молоді. Застосування тренінгових вправ сприяло розвитку здатності студентів до самоаналізу, усвідомлення значущості міжособистісної підтримки, формування позитивного ставлення до життя та переосмислення власної системи цінностей.

Практична апробація запропонованих соціально-педагогічних умов засвідчила їхню ефективність у процесі формування гуманістичних і громадянських цінностей студентської молоді. Участь у тренінговій роботі сприяла підвищенню рівня емоційної відкритості, розвитку навичок конструктивної комунікації, формуванню позитивної самооцінки, розвитку відповідального ставлення до власного життя та усвідомленню значущості підтримки інших людей.

Результати проведеного дослідження підтвердили гіпотезу про те, що умови воєнного стану суттєво впливають на динаміку ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти, змінюючи структуру та пріоритетність їхніх життєвих цінностей у контексті особистісного життя, міжособистісних взаємин, професійного становлення та соціальної взаємодії. Установлено, що система ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді є динамічною, чутливою до суспільних трансформацій та водночас виступає важливим

механізмом особистісної саморегуляції, соціальної адаптації та життєвого самовизначення.

Проведене дослідження має теоретичну та практичну значущість, оскільки його результати можуть бути використані у діяльності закладів вищої освіти, роботі соціальних педагогів, психологів, кураторів академічних груп та фахівців соціальної сфери з метою підтримки студентської молоді, розвитку її життєстійкості, громадянської відповідальності та формування гуманістичних цінностей в умовах сучасних суспільних викликів.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть бути питання впливу воєнного стану на трансформацію життєвих цінностей студентської молоді в різних регіонах України, порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, а також дослідження взаємозв'язку між ціннісними орієнтаціями, рівнем життєстійкості та психологічного благополуччя молоді.

Перспективним є також вивчення ролі освітнього середовища університету у формуванні громадянської відповідальності, національної ідентичності, моральної стійкості та гуманістичних цінностей студентської молоді в умовах суспільних криз і післявоєнного відновлення України.

Подальшого наукового осмислення потребують питання соціально-педагогічного супроводу молоді в умовах тривалого психоемоційного напруження, розроблення інноваційних тренінгових програм розвитку ціннісно-сислової сфери особистості, а також дослідження впливу цифрового середовища, соціальних мереж та інформаційного простору на формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді.

Важливим напрямом подальших досліджень може стати аналіз динаміки ціннісних орієнтацій молоді у післявоєнний період, визначення механізмів збереження гуманістичних і громадянських цінностей в умовах соціальних трансформацій, а також розроблення ефективних соціально-педагогічних технологій підтримки особистісного розвитку та соціальної адаптації здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Г. М. Особливості соціальної молоді в умовах трансформації суспільства : навч. посіб. Київ : «ППП», 2005. 375 с.
2. Бабенко Ю. А. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: за результатами дослідження. *Вісник Національної академії керівник кадрів культури і мистецтв*. 2014. №2. С. 76-81. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2014_2_17
3. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Серія «Філософія»*. Харків : ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39-52.
4. Бирик Д. Д. Ціннісні орієнтири для молоді у побудові успішного майбутнього. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. С. 13-16.
5. Бирик Д. Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2021. №1 (7). С. 14-18.
6. Білозерська С. І. Ціннісні орієнтації як складник професійного іміджу майбутнього педагога. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. Вип. 6. С. 70-75.
7. Бліхар М.П. Духовні цінності студентської молоді в сучасному українському суспільстві: дис. канд. соціал. наук : 22.00.04 /Бліхар Мирослава Петрівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2018. 271 с.
8. Бліхар М. П. Ціннісні орієнтації студентської молоді України: соціологічний аналіз проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія «Соціологічна»*. 2011. Вип. 5. С. 116-125.

9. Бондар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді : монографія. Кременець : ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2007. 196 с.
10. Боришевський М. В. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія* : навч. посібник. Кривий ріг, 2008. № 2. С. 49-57.
11. Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ: 2003. С. 34-42.
12. Воропаєва В. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах трансформації сучасного суспільства. *Гуманітарний вісник*. 2013. №55. С. 257-267.
13. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. Київ, 2009. 464 с.
14. І. Гоян, А. Петранюк. Суспільні цінності як предмет філософського осмислення. *Вісник гуманітарних наук*. 2026
15. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій. Київ : МАУП, 2006. 224 с.
16. Данько А. І. Особливості формування життєвої перспективи у підлітковому віці. *Електронна версія «Херсонського університету»*. URL : http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/18052/Korotkikh_fpis_2023.pdf?sequence=1
17. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2008. 124 с.
18. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. *Вісник Академії праці, соціальних відносин туризму*. 2017. №1. С. 57-67.
19. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. *Зб. наук. праць Хмельницького інституту*

соціальних технологій. Хмельницький, 2010. №2. С. 26-30.

20. Зазимко О. О. Формування життєвих цінностей у юнацькому віці: психологічні особливості. Актуальні проблеми психології. *Вісник Київського торговельно-економічного університету*. 2012. №4. С. 89-104. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2012/04/9.pdf?shem=sswns>

21. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати дослідження: колект. монографія / за ред.: Моляков В. О., Музики О. Л. Житомир: Рута, 2007. 318 с.

22. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ, 2022. 358 с.

23. Кадикова Т. А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук : 19.00.01. Одеса, 2002. 76 с.

24. Коберник Л. О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова М.П. Серія 12. Психологічні науки : НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2008. №23. С. 235-241.

25. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта : науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. 2008. №4-5. С. 28-33.

26. Круглов Б. С. Методика «визначення ціннісних орієнтацій» (адаптований та модифікований варіант методики М. Рокича). URL: https://docs.google.com/forms/d/1LJbtex45jrwYoZYnk3t2Ii2EXxl07y7Nl5beluAgQMs/viewform?edit_requested=true

27. Куниця Т. Ю. Соціальні орієнтації сучасної студентської молоді: теорія питання. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук. практ. інституту проблем виховання НАПН України за 2021 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. С. 92-96.

28. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посібник. Київ, 2008. 272 с.

29. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Соціологія*. 2013. Вип. 213. С. 27-30.
30. Морозова А. Криза ціннісних орієнтацій молоді України. *Блог допомоги*. URL: <https://www.qui.help/blog/kriza-tsinnistnikh-orientatsiy-molodi-ukrayini>.
31. Молодиченко В. В. Ціннісний контекст духовного світу сучасної студентської молоді. *Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук. праць*. Київ, 2009. С. 207-217.
32. Москаленко А.М. Історія вітчизняної педагогіки : навч. посіб. / А. М. Москаленко. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. – 303 с.
33. М'язова І. Ю. Ієрархія соціальних та індивідуальних цінностей в контексті міжкультурної комунікації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2006. Вип. 309. С. 155-158.
34. Навчально-методичний комплекс до вивчення дисципліни «Практична психологія в соціальній педагогіці» для здобувачів освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка» / Уклад. О. В. Чуйко/ Київ: ЦП Компринт, 2024. 44 с.
35. Носенко Е. Л., Фролова Н. В. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді на етапі розвитку суспільства. *Психологічний аспект*. 1999. №5. С. 168-188 .
36. Огінська Р. Т. Система цінностей студентської молоді в умовах трансформації суспільства. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Вип. №20. С. 37-40.
37. Олійник Н. Діагностика та розвитку ціннісних життєвих орієнтацій у старшокласників. *Психолог*. 2004. №17. С. 7-12.
38. Очеретяний А. Трансформація життєвих цінностей українських та американських студентів у XXI ст. *Нова педагогічна думка*. 2019. №4 (100) С.7-10. URL: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/24>

39. Очеретяний А. В. Формування життєвих цінностей у студентів вищих навчальних закладів США та України : дис. д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Умань, 2020. 317 с.
40. Очеретяний А. В. Функції життєвих цінностей студентів у США. *Становлення і розвиток педагогіки* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 лютого 2018 р. Харків: Видавництво «Молодий вчений». Харків, 2018. С. 144-146.
41. Петінова О. Б. Петреби, інтереси, ціннісні орієнтації особистості: їх взаємозв'язок. *Перспективи*. №1 (17). 2002. С. 71-78.
42. Петрище В. Ю., Лемак М. В. Психологу для роботи: діагностичні методики: наук. посібник. Ужгород: вид-во Олександри Гаркуші, 2012. 363 с.
43. Подолянчук Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. *Габітус. Соціальна психологія*. 2020. Випуск 19. С. 253-270.
44. Подольская Є. А. Ціннісні орієнтації та проблема активності особистості. Харків, 1991. 164 с.
45. Потенціал сучасної соціальної педагогіки у контексті суспільних змін. Монографія (За заг. ред. Н. Чернухи). ВПЦ Київський університет. 2025. 300 с.
46. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2010. С. 492-510.
47. Психологія особистості: Словник-довідник / За редакцією П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с. Психолого-педагогічні засади впровадження освітнього діалогу як інноваційної форми навчання студентів (на прикладі курсу «Сімейне виховання»). *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. №12. С. 5-17.
48. Психолого-педагогічні засади впровадження освітнього діалогу як інноваційної форми навчання студентів (на прикладі курсу «Сімейне виховання»). *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. №12. С. 5-17.

49. Романюк Л. В. Ставлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал. *Психологія особистості*. 2013. № 1 (4). С. 138-148.
50. Романюк Л. В. Ставлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал. *Психологія особистості*. 2013. № 1 (4). С. 138-148.
51. Романюк Л. В. Психологія ставлення цінностей особистості : дис. д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2014. С. 103-180.
52. Рубінштейн С. Л. Проблеми загальної психології. Харків, 1999. 365 с.
53. Савельчук І. Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9. No. 1. С. 113-121.
54. Савельчук І. Б., Бирик Д. Д. Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальної роботи. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 25. С. 119-125.
55. Сіпакова І.Р. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Збірник наукових праць. 2014. №3 (24). С. 110-116.
56. Сопівник І. В. Крос-культурний аналіз ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2017. №267. С. 175-181.
57. Субашкевич І.Р. Формування ціннісно-сміслової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій. Львів. 2016. 60 с.
58. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності : навч. посібник. Київ : Лебідь, 2003. 376 с.
59. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні

(за підсумками 2015 року). Київ, 2016. 200 с.

60. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. С. 222-233.

61. Чернуха Н. М., Бровко К. М. (2016). Акмеологічний підхід виховання толерантності в міжособистісних відносинах суб'єктів освітнього процесу. Огневюк В. О., Сисоєва С. О., Фруктова Я. С. (Редкол). Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти. (с.201-219). К.: Київ. ун-т ім.Б.Грінченка. <http://surl.li/nhjom>

62. Чернуха Н. М., Васильєва-Халатникова М. О., Співак Я. О., Токарук Л. С. Інклюзивна освіта: міжнародний досвід та українські реалії. *Topical issues of pedagogy: Collective monograph*. – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. P. 60–83.

63. Чернуха, Н. М. Стійкість ціннісних орієнтацій учасників програм міжнародної академічної мобільності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота* 2024

64. Чернуха Н. М. (2021). Сучасний стан і перспективні напрями професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 3(102), 322–332. https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/84

65. Чудакова В. П. Алгоритм проведення, аналіз, обробки та інтерпретації результатів дослідження «самоактуалізації». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. №1. С. 50-60.

66. Чуйко О. В. Місія і роль соціального педагога у розбудові освітнього середовища закладу освіти // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота»*, К:КНУ, Том1, № 5, 2019 – С.40-45.

67. Чуйко О. В. СОЦІАЛЬНА РОБОТА І СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ПЛОЩИНИ ПЕРЕТИНУ І РОЗМЕЖУВАННЯ. Матеріали V

Міжнародної науково-практичної конференції з соціальної роботи. 13-14 березня 2020 року. м. Київ, С. 126-130

68. Чуйко О. В. Освітнє середовище університету в умовах війни: виклики і загрози соціальної ексклюзії. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота 2024. С.165-168 https://www.researchgate.net/publication/379829297_Osvitne_seredovise_universitetu_v_umovah_vijni_vikliki_i_zagrozi_socialnoi_ekskluzii

69. Чутова Н. П. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: соціологічний підхід. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 88. С. 188 – 197.

70. Федоренко А. Ф. Специфіка ціннісно-сміслового розвитку студентської молоді. URL: [//enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16795/Fedorenko](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16795/Fedorenko).

71. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2009. № 4 (36). С. 65-73.

72. Шевчук З. М. Життєві цінності особистості як передумова розвитку духовного потенціалу в юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2012. №1. С. 83-87.

73. Шемигон Н. Ю. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Харків, 2008. 340 с.

74. А. Щербань. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014, вип. 64

75. Яремчук Н. Система ціннісних орієнтацій професійної підготовки майбутніх психологів. *Вісник Львівського університету*. 2008. Вип. 24. С. 1-6.

76. Rokeach M. The Nature of Human Values / M. Rokeach. N. Y.: Free Press, 1983.

77. Savelchuk I., Bybyk D., Zhytynska M., Ivzhenko I., Mikheiva O., Kunutsia T. Trends in the Development of Social Work: Postmodern Ideas and Prospects. *Postmodern Openings*. 2021. №12 (3 Sup 1). P. 143-154. <https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/356>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Дослідження реальної структури ціннісних орієнтацій особистості

Ціннісні орієнтації	Відповіді	
Веселощі, розваги та релаксація	Так	Ні
Високий фінансовий дохід	Так	Ні
Знаходити та насолоджуватися прекрасним	Так	Ні
Допомагати та піклуватися про інших	Так	Ні
Кохання	Так	Ні
Відкривати для себе нове у світі, природі та людях	Так	Ні
Гідна соціальна посада та управління людськими ресурсами	Так	Ні
Знати, поважати та впливати на людей	Так	Ні
Соціальна дія аби досягти хороших соціальних змін	Так	Ні
Підтримувати зв'язок з людьми	Так	Ні
Хороший фізичний стан	Так	Ні

ДОДАТОК Б

Термінальні цінності за методикою М. Рокича

Термінальні цінності	Коротка відповідь
Здоров'я	
Матеріально забезпечене життя	
Пізнання, розширення кругозору	
Свобода	
Любов	
Суспільне покликання	
Цікава робота	
Продуктивне життя	
Наявність хороших друзів	
Життєва мудрість	
Активна життєва діяльність	
Краса природи і мистецтв	
Розвиток	
Впевненість у собі	
Розваги	
Щастя інших	
Щасливе сімейне життя	

ДОДАТОК Б

Інструментальні цінності за методикою М. Рокича

Інструментальні цінності	Варіанти відповіді:				
1. Вихованість	1	2	3	4	5
2. Старанність	1	2	3	4	5
3. Життєрадісність	1	2	3	4	5
4. Акуратність, порядок у справах	1	2	3	4	5
5. Освіченість	1	2	3	4	5
6. Незалежність	1	2	3	4	5
7. Відповідальність	1	2	3	4	5
8. Раціоналізм	1	2	3	4	5
9. Самоконтроль	1	2	3	4	5
10. Високі запити	1	2	3	4	5
11. Чесність	1	2	3	4	5
12. Непримиренність до недоліків у собі та інших	1	2	3	4	5
13. Широта поглядів	1	2	3	4	5
14. Терпимість	1	2	3	4	5
15. Тверда воля	1	2	3	4	5
16. Сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	1	2	3	4	5
17. Ефективність у справах	1		3	4	5
18. Чуйність	1	2	3	4	5

ДОДАТОК В

Методика «Визначення сформованості ціннісних орієнтацій»

М. Рокича за Б. Кругловим

№	Питання	Бали від 1-5
1	Самостійність як незалежність у судженнях та оцінках	
2	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	
3	Матеріальна забезпечення (відсутність матеріальних труднощів у житті)	
4	Здоров'я (фізичне та психічне)	
5	Задоволення (життя, повне задоволень, розваг)	
6	Цікава робота	
7	Кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною)	
8	Свобода як незалежність у вчинках та діях	
9	Краса (переживання прекрасного в природі та мистецтві)	
10	Гарні та вірні друзі	
11	Пізнання (можливе розширення своєї освіти, кругозору, інтелектуальний розвиток)	
12	Щасливе сімейне життя	
13	Творчість (можливість творчої діяльності)	
14	Громадське визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів)	
15	Активне, діяльне життя	
16	Рівність (братство, рівні можливості для всіх)	

ДОДАТОК Г

Методика «Незакінчені речення»

Незакінчені речення	Відповіді
Цінності – це ...	
Мої життєві цінності – це ...	
Неприйнятні для мене цінності...	

